

Spinoza's verzwegen Haagse vrienden in Voorburg

Spinoza in Voorburg (2/4)

Sporen van Spinoza in Den Haag

Gepubliceerd op: StadsOase Spinozahof

Spinoza's verzwegen Haagse vrienden in Voorburg

Spinoza in Voorburg (2/4)

Tekst: © Wim Goris (2021)

De auteur schreef dit artikel voor Domus Spinozana en StadsOase Spinozahof in Den Haag als deel van zijn onderzoek naar de leefomgeving van Spinoza in Den Haag.

Reeks: Sporen van Spinoza in Den Haag

Gepubliceerd op: StadsOase Spinozahof

Spinoza's verzwegen Haagse vrienden in Voorburg

Spinoza in Voorburg (2/4)

INHOUD

0. Inleiding
0. Samenvatting
1. 'Andere personen van aanzien (...) zal ik om redenen verswijgen'
2. De beschrijving van Spinoza's begrafenis als onbewuste aanwijzing terug naar Voorburg
3. De betekenis van Colerus' levensbeschrijving van Spinoza en het huis van Hendrik van der Speyk
4. Op het spoor van Colerus terug naar Voorburg
 - a. Tabel 1.1 Haagse eigenaren van hofsteden/buitenplaatsen in Voorburg / Stompwijk tijdens het verblijf van Spinoza in Voorburg (1663-1669)
 - b. Tabel 1.2 Haagse eigenaren van hofsteden/buitenplaatsen in Voorburg of Stompwijk met beroep, kerkfunctie, magistraatfunctie, Oranjegezind / Staatsgezind.
5. Eerste analyse van een twintigtal Haagse Voorburgers
 - Mogelijke gesprekspartners van Spinoza in Voorburg
 - Andere mogelijke gesprekspartners van Spinoza in Den Haag
 - Minder waarschijnlijke gesprekspartners van Spinoza in Voorburg
6. Spinoza's verzwegen ontmoetingen in Voorburg
7. Spinoza's Haagse vrienden in 1669 bewust verzwegen door Colerus in 1705
8. Waarover spraken zij? Waarom zwegen zij?
9. 'Andere personen van stant en aanzien':
 - Johan d'Uytenhage, advocaat en Pieter de la Court, lakenreder
 - Abraham Johannes Kuffelaer, advocaat en Johan Maes, tesorier
 - Twee voorbeelden van onderzoek naar de omgeving van Abraham Kuffelaer
 - De familie Van Weede in Utrecht – George Johan van Weede en Everard van Weede

Spinoza's verzwegen Haagse vrienden in Voorburg

Rijswijk en Voorburg op de kaart van Colon (1639). Links richting Delft via de Geestbrug, rechts richting Leiden. In de Binckhorstpolder staan kastelen Binckhorst, 't Huis te Werve en De Loo. Boven de Veenvolder, de Bezuidenhoutse weg en 's Gravenhage

Omgeving Voorburg, uitsnede Kaart van Colon (1639). Er waren nog weinig buitenplaatsen aangelegd¹

י רַעַף ורעה (ורע) אביך, אל-תעזב-- ובית אחיך, אל-תבוא ביום אידך?
טוב שכן קרוב, מאח רחוק

Prov. 27: 10 amicum tuum et amicum patris tui ne dimiseris et domum fratris tui ne ingrediaris in die afflictionis tuae melior est vicinus iuxta quam frater procul³

Spr. 27: 10 Verlaat uw vriend, noch den vriend uws vaders niet; en ga ten huize uws broeders niet op den dag van uw tegenspoed. Beter is een gebuur die nabij is, dan een broeder, die verre is.⁴

¹ N. Jansen. <https://mariavanoosterwijck.nl/deel-1-biografie/een-jonge-schilderes-voorburg-en-leiden>

² <https://www.mechon-mamre.org/p/pt/pt2827.htm>

³ http://vulgate.org/ot/proverbs_27.htm.

⁴ <https://www.bible.com/nl/bible/165/PRO.27.SV-RJ> Nieuwe Statenvertaling.

0. INLEIDING

Spinoza schreef in zijn *Ethica* behartenswaardige zaken over vriendschap (Spinoza 2012:628) maar dat werpt geen licht op Spinoza's vriendschap in de Haagse context. Spinoza's *Theologisch-Politiek Traktaat* (TTP) bevat 14 citaten uit Spreuken (Spinoza 1997: 535), maar bovenvermeld citaat over vriendschap uit *Prediker* is daar niet bij. Spinoza zelf schreef wel over vrienden in Amsterdam maar niet over vrienden in Den Haag. Toch legde Spinoza's biograaf Colerus een verband tussen Voorburg, vrienden en Den Haag toen hij schreef:

Naar men mij berichtte, heeft hij daar [in Voorburg] drie tot vier jaar doorgebracht, tijdens dewelke hij zich veel vrienden gemaakt heeft in 's-Gravenhage, zowel onder militaire, als andere personen van stand en aanzien, die graag met hem omgingen en met hem redeneerden. Op hun verzoek ging hij uiteindelijk in 's-Gravenhage wonen op de Veerkaai bij de weduwe van Velen. (Colerus 1705:147).

Er is intensief, langdurig en vakbekwaam onderzoek gedaan naar de niet bij name genoemde Haagse vrienden van Spinoza. Zo schreef K.O. Meinsma in 1896 over de 'Kring van Spinoza' in Amsterdam (Meinsma 1896). In 2019 publiceerde Henri Krop met een aantal medeauteurs een samenvattende studie over *Spinoza en zijn kring. Een balans van veertig jaar onderzoek*. Na Abraham Johannes Cuffeler/Kuffelaar/Kuffelaer (Meinsma 1896:379; Krop 2019:2; Verdult 2018)⁵ zijn er nog geen Haagse vrienden bijgekomen.

De begrafenis van Spinoza op 25 februari 1677 (Colerus 1705:107) en Spinoza's huurgraf 162 in de Nieuwe Kerk leiden naar twee families in Den Haag die tijdens het verblijf van Spinoza een hofstede in Voorburg bezaten. Teuntje Pietersdochter Sluiters, kosterinne van de Nieuwe Kerk, weduwe van Controlleur Noorwits, verzorgde de begrafenis van Spinoza en inde de begrafenis kosten. Haar overleden echtgenoot, Pieter Noorwits, had in 1661 een kleine hofstede aan het Oosteinde in Voorburg gekocht. Mr. Pieter Stalpart van der Wiele, kerkrentmeester van de Nieuwe Kerk, was verantwoordelijk voor de uitgifte van de graven. Hij moest reglementair goedkeuring geven voor iedere begrafenis en nam de afdracht van de begrafenisontvangsten door de koster op in zijn financieel verslag. Zijn vader, Pieter Stalpart van der Wiele senior, had precies hetzelfde werk gedaan en kocht in 1630 een hofstede aan het Westeinde in Voorburg. Geen van de vier genoemde personen is al eerder genoemd in het onderzoek naar vriendschappen van Spinoza. Er ligt ook aan het eind van deze studie geen bewijs op tafel dat een of meer van deze vier personen vrienden van Spinoza zouden zijn.

De kerkrentmeester en de kosterinne van de Nieuwe Kerk behoorden tot een minderheid van relatief welgestelde Haagse lokale bestuurders, notabelen of neringdoenden. In dit artikel ga ik op zoek naar andere inwoners van Den Haag die een stuk land, een huis, een hofstede of buitenplaats in Voorburg bezaten tijdens het verblijf van Spinoza in Voorburg. Ik kom op een twintigtal 'Haagse Voorburgers', ik beschouw hen mogelijk, nog onbewezen deel van 'veele vrienden, zo onder Militaire, als andere personen van stand en aanzien' in 's-Gravenhage.

⁵ Stan Verdult kwam op zeven spellingvarianten. In Den Haag heet hij Kuffelaer. Stan Verdult: <https://bdespinoza.blogspot.com/2018/09/abraham-johannes-cuffeler-ca-1637-1694.html>; Huwelijk Kloosterkerk 3 december 1673 NL-HaHGA_0377-01_191_0017.jpg (blad 16 fol. 14)

In september 1672, na de moord op de gebroeders de Witt, verving Prins Willem III de baljuw, de pensionaris, de drie burgemeesters en één van de schepenen en op het laatst nog de Colonel van de schutterij van Den Haag, waarschijnlijk omdat zij staatsgezind waren. Drie van de zeven bezaten eigendom in Voorburg toen Spinoza daar woonde, onder hen was genoemde Pieter Stalpart van der Wiele junior. In een voorgaand artikel heb ik uitgelegd waarom de drie Haagse burgemeesters op de hoogte moeten zijn geweest van Spinoza's verblijf in Voorburg (Goris 2021: 1 / 4). Spinoza woonde dus in de omgeving van drie mannen die na 1669 leden van het Haagse staatsgezinde ambachtsbestuur zouden worden, maar op voorhand is niet bewezen dat zij behoorden tot Spinoza's vrienden.

00. SAMENVATTING

De eerste paragraaf gaat in op twee citaten van Colerus rondom personen die Spinoza moet hebben gekend. Het eerste citaat gaat over vrienden, het tweede over personen die Spinoza ooit heeft getekend. Colerus noemt geen namen van vrienden maar ook niet van anderen. Daarom gebruik ik de rede om het bewust dichtgetrokken 'verzwijggordijn' van Colerus een stukje terug te schuiven.

Teuntje Pieters, weduwe van koster Pieter Noorwits van de Nieuwe Kerk verzorgde de begrafenis van Spinoza in 1677. Pieter Stalpart van der Wiele, kerkrentmeester van de Nieuwe Kerk moest formeel goedkeuring verlenen aan alle begrafenissen, waaronder die van Spinoza. Beide bezaten een hofstede in Voorburg, dit feit wordt gebruikt als aanwijzing richting Voorburg in de tweede paragraaf.

Blijkens het titelblad van zijn publicatie uit 1732 heeft Ds. Colerus in 1704 over Spinoza geprekeerd in de *Christ-Lutherse gemeente van 's-Gravenhage*, de levensbeschrijving van de 'beruchten' wijsgeer Spinoza is toegevoegd in 1705. Toen ds. Colerus huisbaas Hendrik van der Speyk interviewde, was deze sollicitateur-militair en eigenaar van een pand aan de Lange Voorhout, in het meest vooraanstaande deel van Den Haag.

In paragraaf vier leidt het spoor van Colerus terug naar Voorburg, naar een twintigtal Haagse Voorburgers die in de tijd van Spinoza hofsteden of buitenplaatsen bezaten in Voorburg, op volgorde van jaar van vestiging.

In de vijfde paragraaf volgt een eerste analyse van het twintigtal Haagse Voorburgers. Van het drietal leden van het Haagse ambachtsbestuur na 1669: Groenevelt, van der Houve en Stalpart van der Wiele verwacht ik dat zij een gesprek met Spinoza zouden kunnen aangaan. Voor het merendeel van de Haagse bewoners van Voorburg (waaronder de familie Huygens) zou het standsverschil met Spinoza nader contact in de weg kunnen staan.

Het is niet bekend of Spinoza persoonlijke ontmoetingen heeft gehad met Haagse Voorburgers. Uitzondering is Christiaan Huygens, zoon van Constantijn, die met Spinoza sprak over het slijpen van lenzen. Over mogelijke vriendschap is evenmin iets bekend. Colerus heeft Spinoza's Haagse vrienden in 1669 collectief benoemd maar op naam bewust verzwegen in 1705.

In de voorlaatste paragraaf beargumenteer ik dat de combinatie politiek en theologie een interessant gespreksonderwerp zou moeten zijn voor een aantal aanwijsbare Haagse Voorburgers. Toch kan de publicatie van Spinoza's *Theologisch-politiek*

traktaat (TTP) in 1670 onder een schuilnaam dezelfde personen hebben doen afschrikken. Het TPT is een aanvechtbare publicatie die Spinoza zelf is aangegaan. Sommige medestanders zouden publicatie van het TPT mogelijk hebben toegejuicht. Maar ook hun namen werden verzwegen door Colerus die zelf niets van het TPT moest hebben.

Paragraaf negen gaat in op 'andere personen van stant en aanzien' in Den Haag. Johan d'Uytenhage stond in verband met Pieter de la Court. Abraham Johannes Kuffelaer, bekend als vriend van Spinoza, was de schoonzoon van de Haagse burgemeester en tesorier Johan Maes. Zijn schoonmoeder Johanna van Weede was afkomstig uit Utrecht en een oudere nicht van George Johan van Weede van Walenburg, bekend militair en zijn broer Everard van Weede van Dijkveld, bekend politicus.

Spinoza's verzwegen Haagse vrienden in Voorburg

1. 'Andere personen van aanzien (...) zal ik om redenen verswijgen.'

ARTICUL VI

Gaat na Rynsburg Voorburg, en eindelyk na den Haag wonen.

Van daar begaf hy zig in 't jaar 1664 na Rynsburg by Leiden, alwaar hy den winter over verbleef, gaande daarop naar Voorburg, een uur gaans van 's-Gravenhage wonen [...] Hier heeft hy, naar men my beregt heeft, 3 a 4 jaren doorgebracht, terwyl hy zig hier in 's Gravenhage veele vrienden, zo onder Militaire, als andere personen van stant en aanzien, maakte, die garen met hem omgingen en redeneerden. Op derzelve verzoek begaf hy zig eindelyk met der woon in 's Gravenhagen ... (Colerus 1705:147).

Bij eerste lezing lijkt er te staan dat Spinoza zich *hier* in 's-Gravenhage vele vrienden maakte. Maar Colerus gebruikt 'hier' op twee manieren. De eerste [*hier heeft hij*] is een verwijzing naar het dorp Voorburg waarover hij zojuist schreef. De tweede [*terwyl hy zig hier*] betreft de stad 's-Gravenhage waar Colerus zelf kwam wonen in 1693, zestien jaar na de dood van Spinoza. In de hertaling van Spinozakring Lier staat dan ook: '... heeft hij daar [in Voorburg] drie tot vier jaar doorgebracht, tijdens dewelke hij zich veel vrienden gemaakt heeft in 's-Gravenhage (Colerus 1705:147). Maar Colerus noemt er niet één.

Ik hebbe een geheel boekje van deze zyn konst in handen, waar in hy verscheide voorname Personagien, die hem bekend waren, en hem by gelegendheid wel eens bezogten, afgebeeld heeft. (...) Andere personen van aanzien, in hetzelfde afgebeeld, zal ik om redenen verswygen. Met deze konsten, als middelen van onderhoud voorzien zijnde, begaf zig Spinoza buiten Amsterdam, wonende op de weg naar Ouwerkerk by iemand in ... (Colerus 1705:146).

Een pagina eerder schrijft Colerus over een boekje tekeningen, de afbeeldingen zijn niet noodzakelijkerwijs beperkt tot personen uit Den Haag. Colerus onderscheidt *voornam*e *Personagien* en *andere personen van aanzien* die hij *om redenen [zal] verswygen*. Beide categorieën zijn afgebeeld in het boekje.

Portret van Johannes Colerus, Jacob Gole, naar Johannes Voorhout (I), 1689 - 1693

De eerste categorie zegt Colerus niet te zullen verzwijgen maar toch heeft hij hun namen niet op deze pagina genoemd. Bovendien verzwijgt Colerus bewust de namen van de tweede categorie - *andere personen van aanzien* – om niet genoemde redenen. Dus Colerus kan namen bedoelen van mensen die Spinoza in Voorburg had leren kennen, maar ook daarvoor of daarna. Hoe dan ook: Colerus heeft een bewust 'verzwijggordijn' gehangen voor een aantal Haags/Voorburgse bekenden van Spinoza en ook heeft hij niet zijn redenen voor het verzwijgen genoemd. Dat vraagt om een zorgvuldige analyse.

Bij elkaar gaat het om twee verschillende verzamelingen personen die elkaar kunnen overlappen:

- Afgebeelde personen (p 146):
 - *Afgebeelde Voorname Personagien*
 - *Afgebeelde Andere personagien, om redenen verzwegen*
 - Niet genoemd: Niet afgebeelde personen (per definitie / per saldo)
- Haagse vrienden in Voorburg (p 147):
 - *Bevriende Militaire personen*
 - *Bevriende Andere personen van stand en aanzien*
 - Niet genoemd: Niet bevriende personen (per definitie / per saldo)

Colerus was predikant, hij was ervaren in het omgaan met verschillende mensen, hij had persoonlijke ervaringen met conflicten [buiten dit artikel]. Daarom past het om zijn aanduidingen zo zorgvuldig mogelijk te interpreteren. Colerus schreef zijn verhaal over Voorburg (Colerus 1705:147) vanuit de stad 's-Gravenhage. Hij voegde toe dat hij zijn informatie van anderen heeft gekregen ('naar men my beregt heeft'). In de logica van Spinoza gaat het om een 'Waarneming die wij hebben op grond van horen zeggen of op grond van een of ander willekeurig teken' (Klever 1986:67) ofwel kennis van de eerste soort (Schuyt 2017:171). Colerus lijkt te zeggen dat hij zich niet verder heeft verdiept in Voorburg of in de vrienden van Spinoza. Maar een pagina eerder (p.146) blijkt dat Colerus juist goed heeft nagedacht waarom hij bepaalde mensen wil verzwijgen. Daarom is het een Waarneming van de derde categorie, waar het 'Wezen van een zaak, zij het inadequaat, uit een andere zaak wordt afgeleid' (Klever 1986:67). Dus ook al kennen wij Spinoza's geportretteerde personen niet en ook al verzwijgt Colerus de naaste oorzaak. In combinatie gaat het in termen van de *Ethica* om 'rede en kennis van de tweede soort' (Schuyt 2017:171). Daarom wil ik de rede gebruiken om het 'verzwijggordijn' van Colerus een stukje terug te schuiven.

2. De beschrijving van Spinoza's begrafenis als onbewuste aanwijzing terug naar Voorburg

Colerus' beschrijving van de begrafenis van Spinoza in 1677 bevat een aanwijzing van 's-Gravenhage terug naar Voorburg. Niets wijst er op dat Colerus zich hiervan bewust was toen hij het artikel schreef.

Den 25en Feb. 1677. is begraven Benedictus Spinoza. het regt hiervan is 20 gl. Bekenne hiervan voldaan te zyn. Teuntje Pieters, weduwe van den controlleur Norwiths. (Colerus 1705:207)

Colerus beschrijft de afrekening van de koster bij de begrafenis van Spinoza op 25 februari 1677 (Colerus 1705:207) en Spinoza's huurgraf 162 in de Nieuwe Kerk. De begrafenis leidt ons naar twee families in Den Haag die tijdens het verblijf van Spinoza een hofstede in Voorburg bezaten.⁶ (Goris 2019:3) Teuntje Sluiters, kosterinne van de Nieuwe Kerk, weduwe van Controlleur Noorwits, verzorgde de begrafenis van Spinoza en inde de begrafenis-kosten. Haar echtgenoot, Pieter Noorwits, was architect van de Nieuwe Kerk en had in 1661 een kleine hofstede gekocht aan het Oosteinde in Voorburg. Na zijn overlijden in 1667 (toen Spinoza in Voorburg woonde) was Teuntje Sluiters de eigenaar van de hofstede.

Colerus noemt niet Mr. Pieter (Pieterszn) Stalpart van der Wiele, kerkrentmeester van de Nieuwe Kerk in 1677 (Goris 2020:17), daar is ook geen aanleiding voor. De kerkrentmeester was verantwoordelijk voor de uitgifte van de graven. Hij moest reglementair goedkeuring geven aan de koster voor iedere begrafenis en verwerkte de afdracht van de begrafenisontvangsten door de koster maandelijks in zijn financieel verslag. Mr. Pieters' vader, Pieter Stalpart van der Wiele senior, de eerste kerkrentmeester van de Nieuwe Kerk tot zijn dood in 1660, kocht in 1630 een hofstede aan het Westeinde in Voorburg. Geen van de vier genoemde personen is al eerder genoemd in het onderzoek naar vriendschappen van Spinoza. De laatste was al overleden. Het gaat nu uitsluitend om de aanwijzing naar Voorburg.

3. De betekenis van Colerus' levensbeschrijving van Spinoza en het huis van Hendrik van der Speyk

'De waarachtige Verryzenis Jesu Christi uit den dooden, tegen B. de Spinoza En zyn Aanhangers verdedigt' is na de dood van Colerus uitgegeven in 1732. Blijkens het titelblad heeft Ds. Colerus in 1704 hierover geprekeerd in de Christ-Lutherse gemeente van 's-Gravenhage en de levensbeschrijving van Spinoza is toegevoegd in 1705. Ik beschouw het geheel op voorhand als een kerkelijk beleidsdocument ter ondersteuning van de Lutherse Kerk in 's-Gravenhage, vermoedelijk in eerste instantie bestemd voor de heren Burgemeesteren van 's-Gravenhage en de andere kerken in Den Haag. [In dit artikel is geen ruimte voor de uitwerking van mijn beschouwing].

⁶ Haags Gemeentearchief BNR 0377-01 Doop-, trouw- en begraafboeken 's-Gravenhage / Nederlands Hervormde gemeente / 1.1.1.1.3 Nieuwe Kerk / 279 Grafboek, 1656-1720 Deel 2 Graf 162, folio 170, scan p. 53/77. I

Colerus heeft het leven van Spinoza weliswaar grondig beschreven maar zijn tekst lijkt mij bestemd voor tijdgenoten, niet als Spinoza biografie voor toekomstige geslachten. Dat kan verklaren waarom Colerus niet uitdrukkelijk schrijft over Haagse personen van aanzien die buitenplaatsen of hofsteden bezaten in Voorburg. Dat moet rond 1705 *common knowledge* zijn geweest in de Haagse *high society*.

De waarachtige Verryzenis Jesu Christi uit den dooden, tegen B. de Spinoza En zyn Aanhangers verdedigt, door Johannes Colerus, Titelblad⁷

Hetzelfde moet het geval zijn geweest met Hendrick van der Spijck [1645] [1667]-1715⁸, huisbaas van Spinoza en belangrijkste informant van ds. Colerus. Zijn vader, Jacob Albert van der Spyck, kocht het huis aan de Paviljoensgracht in 1669 en gaf het zijn zoon Hendrick ten gebuike. M.F.A.G. Campbell stelde in 1880 vast dat het huis Paviljoensgracht 72/74 inderdaad de oude woning van Hendrik van der Spijck was ⁹ (van Suchtelen 1977: 7, 13). Het huis aan de Paviljoensgracht bleef tot 1753 in het bezit van de familie Van der Spijck.¹⁰

In een studie van de Lange Voorhout uit 1998 valt te lezen dat Hendrick van Spijck sr, kunstschilder [Hendrick Spijck¹¹], gehuwd met Ida Margaretha Retthering / [Yda Margaretha Kettring¹²], in 1698 eigenaar werd van een groot

⁷ <https://spinozakringlier.weebly.com/colerus-biografie-van-spinoza.html>

⁸ <https://spinozaweb.org/people/37>. is niet volledig. Hendrick van der Speijk is gedoopt in de Lutherse Kerk op 7 april 1645. NL-HaHGA_0377-01_317_0127.jpg

⁹ Campbell gaat uit van het 'Cohier van het familiegeld' van 1680 en rekeningen van het vuilnisgeld van 1680-1736.

¹⁰ <http://monumentenfondsdenhaag.nl/project/studiezaal-spinozahuis>

¹¹ Hendrick / Henrick [van der] Spijck, spelling 1666-1670. Notarieel Archief Den Haag. Index op persoonsnamen 1597-1670 Haags_Gemeentearchief_0372-01_6831_1_van_1(19709763-vR).PDF, p30-31

¹² Yda Margaretha Kettring, spelling 1665-1668 Notarieel Archief Den Haag. Index op persoonsnamen 1597-1670 Haags_Gemeentearchief_0372-01_6799_1_van_1(19625972-vR).PDF, p32

huis aan de noordzijde van de Lange Voorhout, huidig nummer LV26-30, omringd door bestuurders, diplomaten en renteniers (Wijsenbeek-Olthuis 1998: 54, 245, 261) (Schnitzeler 2011 Bijl.1: 10-11).

Hendrick van der Spijck was niet alleen (decoratie)schilder maar ook solliciteur-militair. Dit waren particuliere geldschieters die de soldij aan de compagniescommandanten voorschoten in ruil voor een maandelijks traktement eventueel aangevuld met rente.

Dit betekende dat een solliciteur-militair per maand steeds 2000 à 2500 gulden voor een compagnie te voet en rond de 4000 gulden voor een compagnie kurassiers in contanten in voorraad moest hebben. De meeste solliciteurs verzorgden echter meer dan één compagnie en moesten dus over tienduizenden guldens kunnen beschikken. Na 1676 zochten de Staten van Holland het aantal solliciteurs-militair te beperken, en 'persoonen van seer geringe middelen ende gelegenh.t' uit te sluiten. Elke solliciteur moest over een financiële reserve beschikken waaruit hij ten minste zes heremaanden soldij per compagnie kon betalen voorschieten. Als extra voorzorg moest elke solliciteur ook nog 5.000 gulden borg stellen. (van Nimwegen 2005: 507, 509, 515)¹³

Dat zou kunnen betekenen dat ds. Colerus zijn gesprekken over Spinoza voerde met zijn gemeentelid Hendrik van der Speyk toen deze een welgestelde solliciteur-militair was, eigenaar van een pand aan de Lange Voorhout in het midden van de Hofbuurt, maar nog wel wonend in het ons bekende huis aan de relatief bescheiden Nieuwe Paviljoensgracht in een buitenwijk van Den Haag. Na het overlijden van zijn vader Jacobus van der Spijck en na het overlijden van zijn moeder werd Hendrick bij de boedelverdeling in 1694 officieel eigenaar van het huis aan de Paviljoensgracht.¹⁴

Plattegrond van Den Haag (derde/vierde blad, ongekleurd, uitsnede Lange Voorhout N), Cornelis Elandts, 1682 (Rijksprentenkabinet). Lange Voorhout Noordzijde, vanaf Parkstraat/Kloosterkerk tot aan de Denneweg. De lichte knik in het Lange Voorhout in noordelijke richting tussen nummers 24 en 26 is te zien op driekwart van het blad links.

¹³ Er is nog geen onderzoek gedaan naar de positie van Hendrick van der Speyk in dit bestel.

¹⁴ HGA 0372-01 inv. 919 f533-541 20 november 1694 (Akte van scheidinge van de boedel van Jacobus van der Spijck).

Cornelis Elandts, 1682, uitsnede Lange Voorhout Noordzijde 26, 28 en 30 (middelste drie gevels onder één dak) met de buurpanden links en rechts.

Lange Voorhout Noordzijde 26, 28 en 30, onder één dak, bouwjaar 1735, met de buurpanden links en rechts. Nummer 28 is sedert 1930 de ambtswoning van de Zweedse ambassadeur.¹⁵ De voorloper van deze drie panden was van 1686 tot 1735 in bezit van Hendrick van Spijck, kunstschilder.

¹⁵ <https://www.monumentenzorgdenhaag.nl/monumenten/lange-voorhout-28>

Zo te zien was Hendrik van der Spijck zélf een *persoon van aanzien* geworden toen zijn dominee Johannes Colerus hem uitnodigde om de levensbeschrijving van Spinoza op te stellen. Colerus had op Paaszondag in 1704 zijn gemeente gewaarschuwd voor de gedachten van Spinoza. In 1705 volgde zijn levensbeschrijving van Spinoza, de ervaringen van de familie Van der Spijck moet de belangrijkste bron zijn geweest.

4. Op het spoor van Colerus terug naar Voorburg

Ik ga nu op zoek naar een beperkt aantal personen 'van stant en aanzien' die Spinoza in Voorburg/Den Haag mogelijk heeft leren kennen onder de Haagse eigenaren van buitenplaatsen en hofsteden in Voorburg.

Onderstaande twee tabellen geven een benaderd beeld van ruim twintig Haagse eigenaren van Voorburgse buitenplaatsen tijdens het verblijf van Spinoza in Voorburg tussen 1663 en 1669. Het blijft een beeld: de lijst kan onvolledig zijn of onjuistheden bevatten.^{16 17 18}. Ruud Bosscher heeft dit jaar een omvangrijke inventarisatie gemaakt van de Voorburgse transportakten en gepubliceerd op www.hogenda.nl. Zijn publicatie kwam helaas te laat voor deze studie, maar toekomstige onderzoekers zullen hem dankbaar zijn.¹⁹

¹⁶ Voor dit artikel heb ik mij laten inspireren door een cantate van J.S. Bach, als creatief tegenwicht voor het grote aantal geschreven boeken, artikelen en archieven. J.S. Bach. 1731. *BWV 36 Schwingt freudig euch empor*

¹⁷ https://www.eduardvanhengel.nl/werken/BWV_36; <https://www.youtube.com/watch?v=nCwXIEcnXKIJ>.

¹⁸ HGA 5440-01 Inv.9 is incompleet. Er ontbreken kennelijk transportaktes voor de periode tussen 27feb1662 (f97v) en 03mei1662 (f98), evenals een Index voor de gehele Inventaris 9 van 1659 tot 1667. Ruud Bosscher heeft in maart 2021 een integrale samenvatting gepubliceerd.

¹⁹ Ruud Bosscher. 2021. Transportregisters van Voorburg 1602-1811. https://www.hogenda.nl/wp-content/plugins/hogenda-search/download_attachment.php?id=11944&type=source

Tabel 1.1 Haagse eigenaren van hofsteden/buitenplaatsen in Voorburg / Stompwijk tijdens het verblijf van Spinoza in Voorburg, jaar van vestiging

Vestiging	Buitenplaats / hofstede	Eigenaar van hofstede/buitenplaats in Voorburg of Stolwijk	Adres in Den Haag Mag/Hofbrt
1630	(hofstede)	Pieter Stalpart van der Wiele sr.	Plaats
1635	Essensteijn	Leonard Ketting	LV94O
1639	Hofwijck	Constantijn Huygens	PleinW
1640	Leeuwenburgh	Leonard Ketting / Willem Ketting	Schoolstr.
1650	Vlijenburg	Barbara van Hoogstraten / Adriaan Schas	Houtstr.O
1654E	Huis ten Dom	Cornelia van der Mijle / Boetzelaer	LV13Z
1654	Hoekvliet	Everard [Evert] van Barlehar /Berlehaer	Houtstr.O
1654	Zuiderburg	Leonora Cooymans /ev S. Timmermans	LV32N
1654	Tussenburg	Adriaen / Godevert van Persijn	LV58O
1658	Middendorp	Arent Willems Waerdenburg	.
1658	Sionslust	Lt. Hartman de Heijde	.
1658	Zeerust	Magdalena Timmermans	LV32N
1658	Rust en Vreugd	Pieter Groenevelt	Kerckhof
1660	Fonteynenburgh	Jacob van Reijgersberge	LV10N
1661	De Faysant	Pieter Noorwits / Teuntje Sluiters	Spui
1662	Middenburg	Pieter Nooms heer van Aerlanderveen	PleinN
1662	Eijndorp	Jacob van de Houven	.
1662	Arentsburgh	Cornelis van Lodensteyn	.
1663	.	Spinoza in Voorburg	.
1664	Vlietwijck	Laurens Ravens	Buitenhof
1664	Noordervliet	Johan van der Haer	Wagenstraat
1664E	Opmyst	Diederik Uytenhage de Myst	.
1666	.	Spinoza genoemd in kerkelijk geschil	.
1666	De Heuvel	Pieter Stalpart van der Wiele jr.	Plaats
1669	De Overoude Tol	Maria Lybert	Plaats
1669	.	Spinoza naar 's-Gravenhage	.

Indeling Tabel 1.1

Vestiging in Voorburg is het jaar van de aankoop/ transportakte in het Rechterlijk Archief Voorburg, dan wel een benadering van de overdracht uit Erfenis.

Buitenplaats/hofstede is een benadering omdat de naam in de transportakten maar zelden werd genoemd. *Eigenaar van hofstede/buitenplaats* is een benadering omdat bij de oudere jaren van Vestiging de kans groot is dat de genoemde persoon al was overleden. Ik heb geen testamenten of Voorburgse belastingregisters geraadpleegd.

Adres in Den Haag is een benadering omdat ik gebruik heb gemaakt van de Haagsche Cohieren van 1674, evt. 1627. De adressen links vallen onder de Magistraat van Den Haag, adressen rechts vallen in de Hofbuurt.

Beeld Tabel 1.1

Tabel 1.1 laat een ruim twintigtal Haagse eigenaren van hofsteden en buitenplaatsen zien. Vaak trok de familie in de zomermaanden uit de stinkende stad naar het schone platteland van Voorburg, maar de bezittingen konden ook gewone investeringen zijn. Aan de Haagse adressen valt te zien dat een opvallend aantal eigenaren woonde aan het Lange Voorhout, in de chique 17^e eeuwse Hofbuurt (rechts in de tabel). De Hofbuurt omvatte de straten rondom Voorhout en Vijverberg, daar woonden de meest invloedrijke Nederlanders in de 17^e eeuw. De Hofbuurt viel niet onder het gezag van de Haagse Magistraat maar rechtstreeks onder het Hof van Holland en had een eigen kleine politiemacht.

Tabel 1.2 Haagse eigenaren in Voorburg / Stompwijk met beroep, kerkfunctie, magistraatfunctie, Oranjegezind / Staatsgezind.

Inwoners van Den Haag met eigendom in Voorburg / Stolwijk	Beroep vermeld in transportakte	Kerk functie	Maatsch functie	Oranje/ Staatsgezind
Pieter Stalpart van der Wiele sr.	Schepen	Kerkrm.	Bgmr 40	S
Leonard Ketting	Commies Fin.	.	.	.
Constantijn Huygens	Secretaris	.	.	O
Leonard / Willem Ketting	(geen akte)	.	.	O
Cornelia van der Mijle / Boetzelaer	Gecomm.GR	.	.	O
Barbara van Hoogstraten / Schas	Weduwe	.	.	.
Everard [Evert] Barlehar/Berlehaer	(geen akte)	.	.	.
Leonora Cooymans/Timmermans	Weduwe	.	.	.
Godevert van Persijn	Commies Fin.	.	.	.
Arent Willems Waerdenburg	(geen akte)	.	.	.
Lt. Hartman de Heijde	Militair	.	.	.
Magdalena Timmermans	(geen akte)	.	.	.
Pieter Groenevelt	Notaris	.	Bgmr 70	S
Jacob van Reijgersberge	Gecomm.	.	.	.
Pieter Noorwits/Teuntje Sluiters	Controlleur	Koster	.	.
Pieter Nooms hr. Aerlanderveen	[niet genoemd]	.	.	.
Jacob van de Houven	Advocaat	Kerkrm.	Bgmr 59	S
Cornelis van Lodensteyn	Gecomm.	.	.	.
Spinoza in Voorburg
Laurens Ravens	Goudsmid	.	.	.
Johan van der Haer	Commies Fin.	.	.	.
Diederik Uytenhage de Myst	(geen akte)	.	.	.
Spinoza in kerkelijk geschild
Pieter Stalpart van der Wiele jr.	Ontvanger Soc.	Kerkrm.	Bgmr	S
Maria Lybert	Wed. Burgm.	Wed.Krm	71	S
Spinoza naar 's-Gravenhage	.	.	Wed.Bm.	.

Indeling tabel 1.2

In Tabel 1.2 zien we naast dezelfde reeks namen hun *Beroep* dat de kopers lieten optekenen in hun Transportakten, zoals Secretaris en Gecommitteerde. In de jaren na hun vestiging/transport werkten verschillende eigenaren zich op tot een hoogwaardig financieel beroep, zoals Commies Financiën, Gecommitteerde voor Financiën en Ontvanger (niet in de tabel). Vervolgens heb ik eventuele *Kerkelijke functies* en andere *Maatschappelijke functies* vermeld (in het bijzonder lidmaatschap van de Magistraat), op enigerlei moment tijdens het verblijf van Spinoza in Voorburg. Drie Haags/Voorburgse eigenaren werden kerkrentmeester, zij combineerden dit jaren later met het burgemeesterschap in de Magistraat van Den Haag. In veel gevallen liepen Hof en Magistraat door elkaar. Zo staat Pieter Noorwits in de tabel als koster, maar zijn beroep was Controlleur, dat is Toezichthouder voor de Rekenkamer van de Grafelijkheidsdomeinen, daarnaast was hij aannemer voor de Sociëteit van 's-Gravenhage en begrafenisondernemer voor de Nieuwe Kerk onder het gezag van dezelfde Sociëteit. In de laatste kolom staat een voorzichtige indicatie van de politiek gezindheid van de eigenaren: Oranjegezind of Staatsgezind, voor zover bekend. Alle burgemeesters waren Staatsgezind. Spinoza was uitgesproken *Republicain*, dat is Staatsgezind (Colerus 1705:159)

5. Eerste analyse van een twintigtal Haagse Voorburgers

De kolommen beroepen, kerkelijke functie, magistrataatsfunctie en Oranje/Staatsgezindheid heb ik gekozen en gericht op een eerste indicatie / inschatting. Wie van de Haagse Voorburgers zouden gaarne met Spinoza willen omgaan en redeneren, dus op voet van gelijkheid? (Colerus 1705:147)

Mogelijke gesprekspartners van Spinoza in Voorburg

Het is duidelijk dat de meeste Haagse eigenaren in Voorburg *qualitate qua* behoorden tot *personen van stant en aanzien*. De meesten van hen zouden afzonderlijk of in groepjes met Spinoza een beleefd gesprek moeten kunnen voeren. Het drietal Pieter Groenevelt, notaris, mr. Jacob van der Houven, advocaat en mr. Pieter Stalpart van der Wiele, Ontvanger zou bij uitstek in staat moeten zijn om met Spinoza in Voorburg een politiek of kerk-politiek gesprek aan te gaan. Alle drie waren staatsgezind, na de overkomst van Spinoza naar Den Haag in 1669 werden zij afzonderlijk verkozen tot (staatsgezinde) burgemeester in Den Haag, Van der Houven was al vaker burgemeester geweest en werd aangesteld als pensionaris.

Pieter van Groenevelt, Den Haag

Pieter van Groenevelt (1610-1688) was notaris in Den Haag. Pieter Stalpart van der Wiele senior was een regelmatige klant van notaris Van Groenevelt. In 1657 passeerde Van Groenevelt de huwelijksvoorwaarden van Pieter de la Court en Elisabeth Tollenaar.²⁰ Spinoza had boeken van Pieter de la Court in zijn boekenkast staan. In 1672 was Pieter van Groenevelt één van de vier burgervaders van Den Haag²¹. (De Vink 1903:295; Fölting 1985:126; Van Gelder 1914/15:21; Van Gelder 1937:66; Schnitzeler 2011:103).

1658 Vreugde en Rust²²

Het landgoed Vreugde en Rust aan het Oosteinde is gesticht door Pieter van Groenevelt, maar pas veel later zo genoemd. Tussen 1658 en 1685 kocht hij steeds nieuwe erven en stukken land aan weerszijden van de Achterweg om er een uitgebreid landgoed te vestigen in de richting van Huis Ten Bosch, Den Haag. Uiteindelijk kocht hij in 1685 Johan van Alphen's hofstede, waarmee hij zijn bezit uitbreidde tot aan de Vliet.

mr. Jacob van der Houven, Den Haag

Jacob van der Houven (1625-1693) was advocaat in Den Haag. In 1672 was hij Pensionaris, één van de vier burgervaders van Den Haag²³. Hij was meerdere malen burgemeester geweest. Hij benoemde zichzelf tot Heer van Heeswijk en Dinther in 1685.²⁴ (De Vink 1903:353; Fölting 1985:129; Van Gelder 1914/15: 47, 114; Van Gelder 1937:66).

²⁰ https://www.dbnl.org/tekst/_bij005195701_01/_bij005195701_01_0004.php

²¹ HGA 0350-01 1670 inv08 f050

²² *Vreugde en Rust* HGA 5440-01 Inv8 f248v 20apr1658; Inv9 f104 17jun1662; Inv9 f249v 14jul1666; Inv10 f40 30apr1669; Inv10 f124 27mrt1675; Inv10 f263 21feb1681; Inv11 f45 10jul1682; Inv11 f61 30apr1683; Inv11 f129v 12mei1686

²³ HGA 0350-01 1670 inv.09 f012

²⁴ https://nl.wikipedia.org/wiki/Lijst_van_heren_en_vrouwen_van_Heeswijk

1662 Eijndorp²⁵

*Jacob van der Houven kocht Eijndorp in 1662. Het toegangspad van het landgoed lag aan het Oosteinde net na het einde van de Herenstraat. Het pad liep door tot aan zijn landgoed aan de noordzijde van de Achterweg. Mr. Jacob van der Houven was een van de 23 participanten voor de droogmaking van de Zoetermeerse Driemanspolder in 1668.*²⁶

mr. Pieter Stalpart van der Wiele jr., Den Haag²⁷

Het leven van Mr. Pieter (Pietersz.) Stalpart van der Wiele jr. (1629-1680) lijkt parallel te lopen met zijn vader. Beide waren geboren in Den Haag en gedoopt in de Oude Kerk, werden ontvanger van de Sociëteit van 's-Gravenhage, kerkrentmeester van de Nieuwe Kerk, vroedschap, schepen en burgemeester van Den Haag, regent van het Burgerweeshuis in 's-Gravenhage, beide werden begraven in de Grote Kerk in Den Haag. Maar dan wel als vader en zoon: op verschillende tijdstippen. Pieter junior is nooit getrouwd geweest. Hij had gestudeerd aan de Universiteit van Leiden en noemde zich vaak 'mr', als onderscheid van zijn vader die steeds als 'oud-burgemeester' werd betiteld. Na de dood van zijn vader in 1660 kreeg Pieter junior in 1661 (hij was toen 32 jaar) de functie van Ontvanger van de Sociëteit van 's-Gravenhage toebedeeld, tevens rentmeester van de Nieuwe Kerk. Hij was in 1672 één van de vier burgemeester van Den Haag²⁸. Hij stierf betrekkelijk jong: nog geen vijftig jaar oud. (De Vink 1903: 381; Fölting 137; Van Gelder 1914:49,114; Van Gelder 1937: 66).

1666 De Heuvel Voorburgse polder oostzijde²⁹

Mr. Pieter Stalpart van der Wiele jr. kocht in 1666 een perceel weiland in een Voorburgse polder, bekend als De Heuvel.³⁰ Maar zijn belangstelling lag elders: tussen 1664 en 1679 kocht hij veelvuldig eigendommen in Noordwijkerhout.³¹ Zijn vader, Pieter Stalpaert van der Wiele sr. kocht in 1630 als een van de eerste Haagse burgers een hofstede in Voorburg, inclusief een groter perceel in de Tedingerbroekpolder (Stompwijk).

Maria van Lybert, Den Haag

Maria van Lybert (1597-1673) was de moeder van mr. Pieter Stalpart van der Wiele en weduwe van Pieter Stalpart van der Wiele sr. (1597-1660), burgemeester van Den Haag van 1640-1645. (De Vink 1903:326, 381; Fölting 1985:91,137; Van Gelder 1914:41; Voorhoeve 1974:14)

²⁵ Eijndorp HGA 5440-01 Inv9 f75 23jul1661; Inv9 f92 09jan1662

²⁶ Ronald Grootveld. 2005. Kroniek van de Driemanspolder onder Zoetermeer en Stompwijk 1668 – 1737. <https://www.oudsoetermeer.nl/documenten/publicaties/driemanspolderkroniek.doc>

²⁷ Fölting 1985: 137 noemt Pieter Stalpart van der Wiele jnr. eigenaar van de buitenplaats “Heeswijk” in 1669, dat is onjuist. Ook bestond de aanduiding *Doeslust* of *Orangie Burgh* nog niet in 1669. Zie Noot De Vink 1903: 381 en Noot Voorhoeve 1974:14.

²⁸ HGA 0350-01 1671

²⁹ Perceel Weiland Voorburgse polder HGA 5440-01 Inv.11 f69 18jan1666

³⁰ HGA 0900-01 Hooftshofje Inv. 5 Nalatenschap Mr. Pieter Stalpart van der Wiele 1681

³¹ Rechterlijk Archief van Noordwijkerhout no 482. https://www.hogenda.nl/wp-content/plugins/hogenda-search/download_attachment.php?id=2968&type=source

1630 Hofstede Pieter Stalpart van der Wiele³², 1669 De Overoude Tol^{33 34 35 36}

In 1630 kocht Pieter Stalpart van der Wiele sr. een hofstede in Stompwijk die zich over de Vliet uitstrekte naar Voorburg Westeinde.³⁷ In hetzelfde jaar kocht hij een eigendom in de Noordpolder bij Rijswijk.³⁸

Maria van Lybert kocht op latere leeftijd de hofstede De Overoude Tol aan het Westeinde. Op dat moment was zij nog erfgenaam van de oorspronkelijke hofstede uit 1630 krachtens het testament van haar overleden echtgenoot. De situering aan de Vliet doet vermoeden dat de hofstede ook werd gebruikt voor ontspanning van de familie.

Portret van Pieter Stalpart van der Wiele (1597-1660), Maria van Libert* (1597-1673) en hun gezin (Johannes Mijntens, ca. 1645).³⁹

³² HGA RA St 5420-01 inv 6 f148 20feb1630

³³ HGA 5440-01 inv 10 f52v 08jun1669

³⁴ *De Overoude Tol*. De Vink 1903: 381 noemt als koper in 1669 de heer Burgemeester Stalpert van v/d Wiele. Dat is onjuist, deze was toen overleden. Koper was zijn weduwe Maria van Lybert, het perceel van haar overleden echtgenoot was belendend..

³⁵ HGA Rechterlijk Archief Voorburg 5440-01 8jun1669 Inv10 f52v. Koper Maria van Lybert. 2 morgen 1 hont 45 roeden land, Belendingen: O=Stalpert, de Voij, Barent Dammis, Z=Stalpert / Vliet, W=Aldewerelt, N= Noordwaartse heerweg

³⁶ Voorhoeve 1974:14 noemt Pieter Stalpert van der Wiele de nieuwe bezitter van *De Overoude Tol* in 1689. Dat is onjuist, 1689 was diens sterfjaar. Eigenaar was Odilia Stalpert van der Wiele in 1687 (De Vink 1903: 381). De naam *Doeslust* ontstond na 1738, *Heeswijk* na 1751.

³⁷ *Hofstede Stompwijk / Voorburg Westeinde* De Vink 1903: 326 geeft de aankoop in 1630 door Pieter Stalpart van der Wiele van de hofstede in Voorburg/Stompwijk niet vanuit de bron weer. HGA Rechterlijk Archief Stompwijk 5420-01 Inv6 f148 20feb1630. Somma f. 2.500 + obligatie f. 2.500. Koper Pieter Stalpart van der Wiele. In Tedingbroek 2 1/2 morgen weiland, in Voorburg 2 morgen. Belendingen Voorburg: N= Schreevel Claesz, O= Davit Pouwelsz, O= Huijbrecht Davits, Z= Vliet, W= Pr Claeszn.

³⁸ Stadsarchief Delft. [747 Collectie losse aanwinsten Rijswijk, 1536-2000](#)

154 Akte van transport door Thonis Leendertsz. van Haesbrouck aan Pieter Stalpart van der Wiele van 6 morgen 1 hont weiland in de Noordpolder, , 1630 1 charter (niet onderzocht)

³⁹ <https://rkd.nl/nl/explore/images/13994>

Boven in de wolken hun overleden kinderen v.l.n.r.: Paulus (1634-1639), Elisabeth (1631-1635), Adrianus (1624-1641). Onder v.l.n.r.: Cornelis (1620-1702*), Pieter II (1629-1680), Johan [met hond] (1639-1683), vader Pieter I (1597-1660), moeder Maria (1597-1673), Maria (1618-1707*), Adriana (1641-1645), Elisabeth II (1636-1701), [uiterst rechts], Catharina (1622-1678*), Cornelia (1626->1703**) en Odilia (1633-1702). Collectie Haags Historisch Museum, Objectnummer 1896-0004-SCH.
Gegevens: RKD – Portret van Pieter Stalpert van der Wiele en zijn gezin (*aangepast aan RKD/Bauer 2006 ** aangepast aan De Vink 1903). Zie ook Laarman 2003.

Andere mogelijke gesprekspartners van Spinoza in Den Haag

Na de dood van de gebroeders De Witt verving Prins Willem III het bovengenoemde drietal op 7 september 1672 gelijktijdig met andere staatsgezinde leden van de magistraat. Samen met hen werden om dezelfde reden ontslagen Marcus van der Houve (1600-1688)⁴⁰, aangesteld als burgemeester in 1671, apotheker en kerkmeester van de Grote Kerk en een volle neef van Jacob van der Houven; oud-burgemeester Johan Maes (1625/30-1680), aangesteld als tresorier in 1670 en als Colonel van de Haagse schutterij in 1671 en Rudolf van Paffenrode (1620-1673), aangesteld als baljuw/schout van Den Haag in 1670. De laatste drie hadden geen eigendom in Voorburg. Marcus van der Houve combineerde ook het burgemeesterschap met het kerkmeesterschap, die combinatie maakt hem een mogelijke gesprekspartner van Spinoza in Den Haag. Van baljuw Rudolf van Paffenrode zijn zulke bezigheden niet bekend. Hij wordt wel genoemd in een transactie voor de verkoop in 1654 van een half aandeel in de Voorburgse boerderij *Neyenburch*, gelegen aan de Broeksloot, Oosteinde.^{41 42} Hij was samen met Johan van Paffenrode voogd van de kinderen van Anna van Paffenrode, weduwe van Jacob Snouckaert, bij haar overlijden in 1652. De welgestelde familie Snouckaert bezat en bewoonde het kasteel De Binckhorst in Voorburg.

Laurens Ravens sr. (1601-1685) en Laurens Ravens jnr. (-1720)

Laurens Ravens sr. (1601-1685) was goudsmid in Den Haag. Zijn zoon mr. Laurens (Laurensz) Ravens jr. (-1720) studeerde rechten in Harderwijk, hij werd advocaat Hof van Holland in 1670. In 1674 trouwde hij met Catharina Stalpart van der Wiele (1658-), dochter van dr. Cornelis Stalpart van der Wiele en Elisabeth Bort. ⁴³ (De Vink 1903:109, 115; Fölting 1985:67, 71; Van Gelder 1914:92; Laarman 2003:59)

1664 Vlietwijck⁴⁴

In 1664 kocht Laurens Ravens sr. het buiten Vlietwijck in Voorburg. In 1703 nam zijn zoon Laurens jr. de hofstede De Overoude Tol aan het Westeinde over uit de nalatenschap van Catharina's tante Odilia Stalpert van der Wiele.

⁴⁰ In 1674 woonde Marcus van der Houven in Venestraat West (Van Gelder 1914:18)

⁴¹ HGA 5440-01 inv.8 f129 06nov1654

⁴² Rolf van der Krogt. 2003. Neyenburch wordt Haasburg. Boerderijen in Voorburg. *Historisch Voorburg Jaargang 9 (2003), nummer 2.* p 148-159

⁴³ <https://rkd.nl/nl/explore/portraits/record?query=Laurens+Raven&start=0>

⁴⁴ *Vlietwijck* HGA 5440-01 Inv9 f169 15feb1664 Wed. Laurens Ravens

Familieportret van Laurens Ravens (-1685) en zijn tweede echtgenote Maria van Groenesteijn (-1660) met hun kinderen in een landschap. (Johannes Mijtens, 1651). Links op de voorgrond is Laurens (Laurensz) Ravens junior (-1720), coll. RBK ⁴⁵

Ik zou ook verwachten dat Pieter Noorwits, ontwerper, bouwer en koster van de Nieuwe Kerk een goede gesprekspartner voor Spinoza zou zijn. Beide Pieter Noorwits en Pieter Stalpart van der Wiele waren in dienst van de Sociëteit van 's-Gravenhage, beide waren werkzaam in de Nieuwe Kerk: Noorwits als koster en Pieter Stalpart van der Wiele sr. én jr. achtereenvolgens als rentmeester van de Nieuwe Kerk. Anders ligt het met Zacharias de Swart, hun schoonzoon, die zich in 1672 ontpopte als Oranjegezind en terdege zou profiteren van de machtswisseling in de vroedschap en vandaar in de Sociëteit van 's-Gravenhage.

Pieter Noorwits en Teuntje Sluiters; Zacharias de Swart, Den Haag

Pieter Noorwits (1612-1669) was ontwerper en bouwer van de Nieuwe Kerk, Den Haag, geopend 1654. Na het overlijden van Pieter Noorwits nam zijn vrouw Teuntje Sluiters zijn functie als koster over. Teuntje Sluiters was als koster verantwoordelijk voor de begrafenis van de gebroeders De Wit in 1672 en van Benedictus de Spinoza in 1677. Hun schoonzoon Zacharias de Swart (1639-1707) zou in augustus 1672 bekend worden als kapitein van het Blauwe Vendel. Na de omwenteling werd hij in september 1672 lid van de Vroedschap en zou hij carrière maken als Ontvanger van de 200e penning in dienst van de Sociëteit van 's-Gravenhage en als lid van de Vroedschap. (De Vink 1903:434; Fölting 1985:158; Van Gelder 1914:57,114; Van Gelder 1937:67,70; Van Gelder 1914:80; Goris 2020:16)

⁴⁵ [https://nl.m.wikipedia.org/wiki/Bestand:Laurens_Ravens_\(1602-1685\)_met_zijn_familie.jpg](https://nl.m.wikipedia.org/wiki/Bestand:Laurens_Ravens_(1602-1685)_met_zijn_familie.jpg)

1661 De Faysant: hofstede Oosteinde naast Bijvliet^{46 47 48}

In 1661 werd Pieter Noorwits eigenaar van een kleine hofstede aan het Oosteinde, pal naast de buitenplaats Bijvliet waar Michiel van der Dussen uit Delft in 1654 een Rooms-katholieke schuilkerk had gevestigd (Laarman 1999:54). In 1684 kocht Zacharias de Swart, hun schoonzoon, de hofstede grenzend aan de oostzijde van zijn schoonmoeder Teuntje Sluifers⁴⁹. In hetzelfde jaar nam hij haar eigendom over, zij kon daar blijven wonen.

Minder waarschijnlijke gesprekspartners van Spinoza in Voorburg

Een politiek gesprek met standsbewuste bewoners van de Haagse Hofbuurt ligt minder voor de hand (zonder de mogelijkheid uit te sluiten). In eerste analyse vallen Constantijn sr., Constantijn jr. en Christiaan Huygens af, zij waren standsbewuste, Oranje-ondersteunende bewoners van de Hofbuurt af en liggen niet voor de hand als mogelijke gesprekspartners van Spinoza, afgezien van mogelijke wetenschappelijke discussies. Christiaan Huygens trok in 1665 naar Frankrijk. Constantijn werd secretaris van prins Willem III. (Wijsenbeek 1991:59).

Christiaan Huygens en Constantijn Huygens jr. ⁵⁰ (samengesteld portret)

⁴⁶ De Vinck noemt wel de R.-C. Kerk welke in 1650 was gesticht maar niet de naam van de buitenplaats *Byvliet* (De Vinck 1903:288).

⁴⁷ *Hofstede Oosteinde* HGA 5440-01 inv 9 f67 04jun1661. Koper Pieter Aarontsz. Noortwits, Oppervlakte anderhalf hont aan de Oostsloot. Belendingen: O=Cornelis Crijnsz. Corper, Z= Vliet, W= Michiel van der Dussen, N=Heerweg; HGA 5440-01 Inv9 f138 04jun1663

⁴⁸ De Vinck 1903 noemt 'een huijs en erff, tuin en boomgaard aan de N. zijde van den Heereweg, Z. zijde van de Vliet, tusschen Voorburg en de Wijckerbrugge.' Bedoeld zijn de belendingen N. Heereweg en Z. Vliet (De Vinck 1903: 434)

⁴⁹ *De Faysant* HGA 5440-01 Inv11 f78 10mei1684

⁵⁰ <https://www.mariavanoosterwijck.nl/deel-1-biografie/een-jonge-schilderes-voorburg-en-leiden/constantijn-huygens-en-zijn-relatie-met-de>

Portret van Willem Kettingh (na 1595-1670) Portret (pendant) van Maria Hartmans de Custere (?-1674) mogelijk Mattheus Verheyden (ca. 1675)
<https://rkd.nl/explore/images/41544>; <https://rkd.nl/explore/images/41545>

Willem Kettingh was thesaurier en rentmeester van de Prins van Oranje 1646; raad en rekenmeester Nassau Domeinen 1656; zijn vader Leonard was bouwheer van Huis *Essesteyn* aan de Vliet bij Voorburg 1635. (De Vink 1903:76, 274,383; Van Gelder 1914: 20; Wijsenbeek 1991:72, 266; Schnitzeler 2011:205; Wijsenbeek 1991:96).

Portret van Jacob van Reygersbergh (1625-1675), Rombout Verhulst, 1671⁵¹ en van zijn zuster Maria van Reygersbergh, vrouwe van Katwijk (1632-1674), weduwe van Willem van Lyere sinds 1654. Rombout Verhulst, 1663.⁵² (coll. Rijksmuseum).

⁵¹ <http://hdl.handle.net/10934/RM0001.COLLECT.24801>.

⁵² <http://hdl.handle.net/10934/RM0001.COLLECT.24800>. Ik heb het borstbeeld van Maria van Reygersbergh toegevoegd vanwege de schoonheid van dit werk van Rombout Verhulst. Deze vervaardigde ook het opmerkelijke praalgraf van Willem de Lyere en zijn vrouw Maria, te zien in de Oude Kerk in Katwijk.
<http://resources.huylgens.knaw.nl/vrouwenlexicon/lemmata/data/reybersbergh>

Jacob van Reygersbergh was Gecommitteerde in de Generaliteitsrekenkamer voor Zeeland, hij kocht Fonteijnenburg (later zo genoemd) in 1660 en een stuk weiland aan de overkant naast Leeuwenberg in 1667. Hij en zijn zuster Maria woonden beide aan de Lange Voorhout (de Vink 1903:324; Voorhoeve 1974:31; Wijsenbeek 1991:56,258; Wijsenbeek 1991: 58,95,96,269)⁵³

Portret van Jan van der Haer (1609-1665), in 1660 secretaris van de auditekamer der gemenelands rekeningen (Staten van Holland en Westfriesland), later Griffier van de Hoge Raad (Smit 1947: 45) en zijn echtgenote Levina Ockers (1607-1678), Michiel van Mierevelt (Delft 1566-1641). <https://artist.christies.com/Michel-Jansz-Van-Mierevelt--48788.aspx>

Jan van der Haer kocht in 1664 Noordervliet.⁵⁴ Hij overleed in 1665 in Den Haag of in Voorburg. Zijn weduwe Levina Ockers bezat Noordervliet nog in 1671. In 1674 woonden 'De wed. ende erffgen. van wijlen den commis [Johan] van der Haer' aan Wagenstraat Oost (De Vink 1903:289; Van Gelder 1914:84,107).

6. Spinoza's verzwegen ontmoetingen in Voorburg

Het 'zwijggordijn' is nu een stukje weggeschoven. Het is een eerste analyse, voor een bewijs zou het beeld van de actieve verzwijging moeten worden omgedraaid en omgezet in een Stelling over Haagse vrienden in Voorburg, gevolgd door de bewijsvoering. Voor een collectieve bewijsvoering ontbreekt de nodige informatie. Beter is om op persoonsbasis te kijken naar het twintigtal Haagse eigenaren in Voorburg. Zij vormen een potentieel aan ontmoetingen van mogelijke Haagse vrienden van Spinoza in Voorburg. In geen geval kan met zekerheid gezegd worden dat Spinoza de genoemden persoonlijk heeft ontmoet. Maar het Voorburgse Opgvolgingsconflict van 1666 moet Spinoza bepaald bekendheid onder de Haagse Voorburgers hebben opgeleverd.

Ik stel dat het Onmogelijk is dat kerkrentmeester Mr. Pieter Stalpart van der Wiele, zijn collega koster Pieter Noorwits, zijn moeder Maria Lybert en zijn latere collega en

⁵³ Voorhoeve 1974: 31 meldt de aankoop door Jacob van Reijgersberge in 1667 van de luthof "Leeuwenbergh"; maar het betreft de verkoop door Willem Ketting van een weiland naast *Leeuwenbergh* in Tedingerbroek.

⁵⁴ HGA 5440-01 Inv.9 f182v 12jul1664

kerkrentmeester Jacob van der Houven niet in 1666 hebben geweten van het bestaan van Benedictus de Spinoza in Voorburg, vanwege hun kerkelijke context en hun onvermijdelijke kennis van het Opvolgingsconflict in Voorburg / Delft. (Goris 2021 1/4). Daarmee is niet bewezen dat Spinoza dit viertal heeft gekend en zeker niet bewezen dat zij zichzelf als Spinoza's vrienden beschouwden. Dat niet gekend-weten geldt vooral nog voor het hele twintigtal Haagse Voorburgers.

7. Spinoza's Haagse vrienden in 1669 bewust verzwegen door Colerus in 1705

Binnen de populatie van Haagse Voorburgers valt een *shortlist* te maken voor nader onderzoek:

- I. 23 Haagse burgers met eigendom in Voorburg (p 147):
 - 1 (IDENTIFICEERBAAR) Militaire personen : Lt. Hartman de Heijde (vriendschap nog vast te stellen)
 - 6 (BEWUST VERZWEGEN bekend) Andere personen van stand en aanzien: Pieter Groenevelt, Jacob van der Houve, mr. Pieter Stalpart van der Wiele, Maria Libert, Lourens Ravens [aangetrouwde familie van Stalpart van der Wiele], Pieter Noorwits (vriendschap nog vast te stellen)
 - 1 (BEWUST VERZWEGEN overig) Andere personen van stand en aanzien: Diderik d'Utenhage geseyt De Myst⁵⁵ (verbinding met Johan d'Utenhage in Den Haag, via deze met Johan en Pieter de la Court, in Spinoza's boekenkast) (vriendschap nog vast te stellen)
 - ? (NIET BENOEMBAAR) ? Niet bekende of niet bevriende personen.

Aan de hand van het schemaatje valt uit te leggen waarom Colerus ook de niet-bekende of niet bevriende personen (onderaan) niet benoemt. In de omgeving van Colerus was alom bekend dat er Haagse Voorburgers waren. Grosso modo moeten hun namen in Haagse kringen bekend zijn geweest. Stel Colerus wilde een aantal van hen bewust verzwijgen. Dan zijn de andere, niet bekende of niet bevriende personen niet benoembaar: omdat hij anders per saldo toch de bewust verzwegen vrienden zou hebben aangewezen. Dus liever niemand bij name noemen – zo iets moet Colerus – logisch - hebben gedacht.

8. Waarover spraken zij? Waarom zwegen zij?

Waarover zij spraken is niet bekend. Spinoza was wijd belezend en wijd geïnteresseerd. Logischerwijs zou Spinoza belangstelling hebben gehad voor politieke en theologische filosofie omdat hij in Voorburg schreef aan zijn *Theologisch-politiek traktaat* (Spinoza 1997 TTP). Spinoza zou aan de 6 + 1 bewust verzwegen Haagse Voorburgers (en hun echtgenoten en hun kinderen!) interessante discussiepartners kunnen hebben gehad, op het kruisvlak tussen politiek en kerk.

⁵⁵ Strikt genomen heb ik niet kunnen vaststellen dat Diderik d'Utenhage geseyt De Myst in Den Haag woonde. Advocaat Johan d'Utenhage, bevriend met Johan en Pieter de la Court, woonde wel in Den Haag. Ik heb aangenomen dat deze Johan de uiteindelijke erfgenaam was van Diderik (Vink 1903: 294).

Maar of - en op welke plaats - zij inderdaad hierover samen discussieerden is niet bekend.

Victor Kal laat Spinoza zijn TTP schrijven in het zeventiende-eeuwse Holland, in zekere mate gekenmerkt door religieuze tolerantie (Kal 2020:40-41), in een staat waar eenieder de onbeperkte vrijheid is toegestaan (citaat Spinoza 1997:86). Het minder gelukkige aspect van deze christelijke samenleving presenteert Spinoza in dezelfde Voorrede, nl. dat 'mensen die er prat op gaan de christelijke godsdienst te belijden, met uitzonderlijke heftigheid strijden en elkaar dagelijks met de bitterste haat bejegenen, zodat men hieraan ieders geloof gemakkelijk kan herkennen dan aan de genoemde deugden' (citaat Spinoza 1997:86).

In onze imaginatie kunnen wij [met 'Google Earth version 1666' 😊] inzoomen op de Herenstraat in Voorburg in de nazomer van 1666. Voor het hek van de Oude Kerk staat Spinoza in gesprek met drie staatsgezinde Haagse Voorburgers. In de zomer van 1666 was Spinoza beschuldigd van inmenging tijdens het Voorburgse Opvolgingsconflict. Ds. Thaddeus de Lantman⁵⁶ uit Den Haag was ingeroepen om te adviseren over de opvolging van ds. Jacobus van Oosterwijck (Goris 2021 1 / 4:25). Spinoza's gespreksgenoten hadden een universitaire opleiding en waren zelfstandige ondernemers of in dienst van de Sociëteit van 's-Gravenhage. Zij behoorden tot de regenten van de stad 's-Gravenhage en hadden tevens beheersfuncties in de Haagse kerken. Net als Spinoza waren zij geen aanhangers van Oranje.

Een jaar eerder, in 1665, was genoemde dominee De Lantman met andere Oranjegezinde predikanten vanaf zijn Haagse preekstoel uitgevaren tegen het verbond van Johan de Witt met Frankrijk. De Staten hadden hem hierover ernstig gewaarschuwd en hij had zich teruggehouden. Bijna tien jaar later, in november 1673, zou ds. De Lantman het land intrekken om 'sijn saet en tweedracht en oneenigheid mede tot Utrecht te komen stroyen'⁵⁷. Onmiddellijk na het vertrek van de Fransen uit Utrecht sloot ds. De Lantman op zondag 16 november 1673 zijn tocht af met een dankpredicatie in de Domkerk van Utrecht.⁵⁸

Wij kunnen ons voorstellen dat Spinoza's TTP van 1670 voor zijn 'Haagse vrienden van 1669' een actuele, plaatselijke en specifiek Haagse betekenis had. Spinoza's 'conservatieve revolutie' en zijn 'theologisch-politieke manoeuvre', uitgedacht door Victor Kal (Kal 2020:14), hebben hier hoofden, handen en voeten.

Waarom zwegen zij? Dat is ook niet bekend. Een jaar na aankomst in Den Haag liet Spinoza in 1670 TTP publiceren onder een schuilnaam. Colerus noemt TTP 'dit heilloos Boek' en 'Goddeloos traktaat' (Colerus 1705:166/7). Ik kan niet uitsluiten dat Spinoza's Haags-Voorburgse gesprekspartners [de meesten van hen lazen Latijn] in grote lijnen op de hoogte waren van de inhoud. In zijn Inleiding schrijft Spinoza over hoe het volk 'onder het mom van godsdienst' er gemakkelijk toe gebracht wordt om koningen te eren en dan weer te vervloeken of te verafschuwen. Daarom heeft men, zegt Spinoza, 'een buitengewone ijver aan de dag gelegd om de ware

⁵⁶ <https://spinozaweb.org/people/268>

⁵⁷ Van der Aa, Deel 11:104.

⁵⁸ Berigten van het Historisch Gezelschap te Utrecht. Deel 6 (1857) <https://www.dbnl.org/>

godsdienst, of ook een loze, met pracht en praal van eredienst [...] op te luisteren ... ' (Spinoza 1997:84/5). Verderop schrijft hij:

... voor de massa [is het] een zaak van godsdienstigheid [...] geweest de bedieningen van de kerk als waardigheden te beschouwen en haar ambten als gunsten, en om de herders de allerhoogste eer te bewijzen. Want zodra dit misbruik in de kerk een aanvang had genomen, werden juist de slechtsten van een geweldige begeerte vervuld om de heilige ambten te bekleden. Zo ontaarde de liefde om de goddelijke religie te verbreiden in lage hebzucht en eerezucht, en verwerd de tempel tot een theater waar men geen kerkelijke leraren maar redenaars hoorde; men voelde niet meer het verlangen om het volk te onderwijzen; doch wilde het meeslepen tot bewondering van zichzelf; men wilde andersdenkenden in het openbaar hekelen en alleen dat leren wat nieuw en ongewoon was en wat de grootste bewondering zou oogsten van de massa.' (Spinoza 1997: 87)

Jacob van den Houve, mr. Pieter Stalpart van der Wiele en Pieter Noorwits (Noorwits overleed in 1669) hadden beheersfuncties in de kerk. Het is mogelijk dat zij in Voorburg in gesprek met Spinoza kritiek hadden geuit op de geestelijke leiding van de gereformeerde kerk: Haagse predikanten waren stuk voor stuk oranje-gezind, predikanten De Lantman en Simonis hadden opruiende preken gehouden tijdens de Tweede Engels-Nederlandse oorlog (1665-1667). Maar waarom zwegen zij in 1670?

Een eerste scenario is dat de publicatie van Spinoza's *Theologisch-Politiek-Traktaat* in 1670 afstand had gebracht tussen Spinoza en zijn 'voormalige vrienden' in Voorburg en in Den Haag. Te meer omdat Groenevelt (1670), Van der Houve (1659) en Stalpart van der Wiele (1671) juist in die periode burgemeester waren of werden in de Magistraat van Den Haag. De onderwerpen theologie, godsdienst, die in 1666 misschien interessante vrijblijvende gesprekken zouden kunnen opleveren, zouden in 1670 na hun benoeming niet meer bespreekbaar kunnen zijn en na de machtswisseling in 1672 mogelijk gevaarlijk. Daar ligt mijns inziens de kern van de bewuste verzwijging door Colerus in 1705.

Een variant op het eerste scenario is dat de inhoud van Spinoza's TTP voor hen te zwaar was. Spinoza's kritiek op de kerken was wel heel direct en fors. Mensen in politieke machtsposities zouden geneigd zijn om bewust afstand te nemen van Spinoza, hem niet willen verdedigen, zouden niet meer met hem geassocieerd willen worden. Hun situatie laat zich vergelijken met Spinoza's Amsterdamse wetenschappelijk correspondent en burgemeester Johannes Hudde. Colerus respecteerte mensen in machtsposities en verzweeg hen bewust. Anders gezegd: Het gordijn dat Colerus in 1705 dichttrok, was vermoedelijk Spinoza's eigen *Tractatus Theologico-Politicus*.

Een tweede, theoretisch scenario is dat Colerus geen ruimte en ruchtbaarheid wilde geven aan mogelijke beschermers van Spinoza. Stel dat burgemeesters Groenevelt, Van der Houve en Stalpart van der Wiele principiële voorstanders waren van het vrije woord en dat zij daarom Spinoza wilden beschermen. Dat lijkt haaks te staan op hun kerkelijke functies maar zou gedekt kunnen worden door steun van staatsgezinde elementen in de Sociëteit van 's-Gravenhage. Alternatief kunnen zij hun vriendschap met Spinoza in de privésfeer hebben willen voortzetten. Maar omdat prins Willem III hen in september 1672 collectief had laten vervangen zou

hun eventuele beschermende ambtelijke functie in één klap verdwijnen. Pas in 1677 zou Mr. Pieter Stalpart van der Wiele weer een functie krijgen als regent in het Burgerweeshuis, gevolgd door Pieter van Groenevelt in 1678 en Mr. Jacob van der Houven in 1681 (Hardenberg 1964:284).

9. 'Andere personen van stant en aanzien'

Johan d'Utenhage, advocaat, met Pieter de la Court, lakenreder

Een derde mogelijkheid is dat 'andere personen van stand en aanzien', weliswaar niet genoemd door Colerus, toch een eigen intellectuele verhouding tot Spinoza hadden opgebouwd. Die verhouding zou niet door de publicatie van Spinoza's TTP aangetast hoeven worden. Integendeel, het zogenaamd anonieme Tractaat zou met gejuich in hun liberale kringen ontvangen kunnen zijn. Bekend is Spinoza's verhouding tot Pieter de la Court (1618-1685) en zijn broer Johan de la Court (1622-1660), de boeken van laatstgenoemde stonden in de boekenkast van Spinoza. Pieter de la Court was fervent staatsgezind en uitgesproken anti-koningsgezind, hij woonde in Amsterdam maar genoot vooral van zijn buitenplaats Meerburg aan de Oude Rijn bij Zoeterwoude-Rijndijk (Van Oosterom 2015:101; Kernkamp 1935, 1958). Misschien was Pieter de la Court minder kwetsbaar dan Spinoza want hij was zeer welgesteld. Voor familie zaken maakte Pieter de la Court gebruik van de diensten van de Haagse notaris Pieter Groenevelt, laatstgenoemde was ook welgesteld.

Mr. Johan van Uytenhage de Mist was advocaat voor het Hof van Justitie en trad op voor zijn vriend Pieter de la Court en zijn zwagers Van der Voort in Den Haag. Een oom van Johan van Uytenhage, Diderik (Dirk) d'Utenhage geseyt De Mist bezat een buitenplaats in Voorburg (1664 buitenplaats *Opmyst*) en liet deze uiteindelijk na aan zijn neef Johan d'Utenhage in Den Haag (De Vink 1903:294; Jacobs 2013:156, 160).

Links: Geschilderd portret van Pieter de la Court (1618-1685), lakenreder en schrijver van politieke en economische werken. (Abraham Lambertsz. van den Tempel, 1667)
Rechts: Buitenplaats Meerburg van de achterzijde, gelegen aan de Rijn bij Zoeterwoude-Rijndijk. Anonieme aquareel, vermoedelijk omstreeks 1790-1800 (Van Oosterom 2015).⁵⁹

⁵⁹ <https://beeldbank.oudzoeterwoude.nl>

Volgens de Haagsche Cohieren II uit 1674 woonde 'Den adv. [Mr. Johan van Uyttenhage] de Mist' op de Veerkade, Noordt in Den Haag, nu bekend als de Amsterdamse Veerkade, om de hoek van de Nieuwe Kerk, de Haagse predikanten De Lantman en Ambia waren zijn burens (Van Gelder 1913/1914:79).⁶⁰ Hendrick van der Spijck en Spinoza kunnen hem op straat ontmoet hebben maar een Haagse ontmoeting is niet overgeleverd. Maar Spinoza was eerder een volger van Pieter de la Court en lang niet zo kritisch (Wetsteijn 2012:356). Spinoza wordt nergens genoemd in de uitvoerige correspondentie van Pieter de la Court en Johan van Uyttenhage (Kernkamp 1958)⁶¹

Abraham Johannes Kuffelaer, advocaat en Johan Maes, tesorier

In deze derde categorie past ook Abraham Johannes Cuffeler (Krop 2018) [met naamvariaties].

In een brief van Pieter van Gent aan Ehrenfried von Tschirnhaus werd Kuffelaer 'de beste vriend van B.d.S.' (Krop 2018: 15) genoemd. Hij had gestudeerd in Leiden en zijn doctorsgraad [vermoedelijk als formaliteit voor zijn registratie als advocaat] behaald in Harderwijk op 9 maart 1667. Theodorus Triglandius (1620-1679), zelf advocaat voor het Hof van Holland, was in Harderwijk professor in de rechten, niet zeker is of hij, dan wel zijn collega, als promotor van Abraham Kuffelaer optrad. Triglandius was in 1656 gehuwd met Cornelia Stalpart van der Wiele, het iets oudere zusje van Pieter Stalpart van der Wiele, zij bezaten een huis aan de Plaats (Van Gelder 1914: 49).

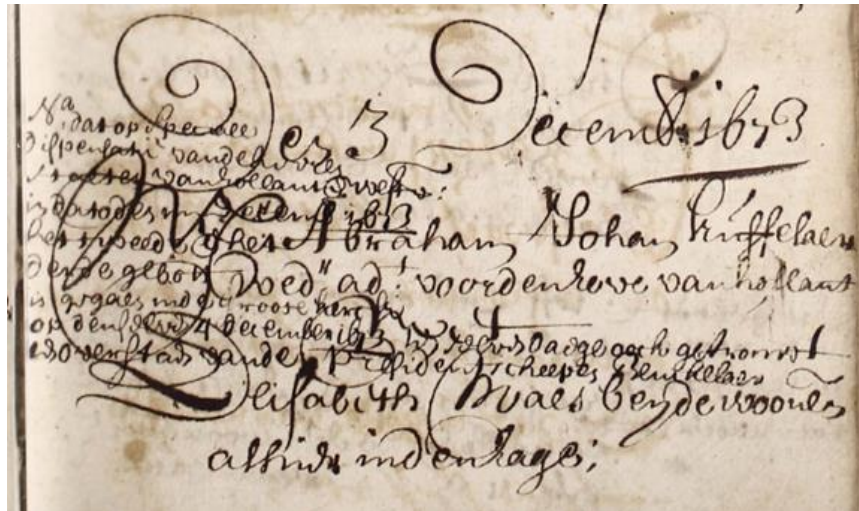
Op 6 mei 1667 had Kuffelaer de eed afgelegd en werd hij toegelaten Advocaat voor den Hove van Hollandt (Huijbregt e.a. 1996:19,192). In 1674 woonde Kuffelaer aan de Boekhorststraat, oostzijde, bij de Prinsengracht (Van Gelder 1914/1915: 96), zeven minuten lopen van het huis van Spinoza. Een Haagse ontmoeting tussen Kuffelaer en Spinoza is niet overgeleverd (Krop 2018:16).

Een onderzoek naar de leefomgeving van Abraham Kuffelaer levert een aanvullend beeld op. Op 4 maart 1666 werden twee kinderen, Johannes en Christiaen gedoopt in de Nederduitse Gereformeerde Gemeente van Nijmegen. De ouders waren Abraham Johan Kuffeler en Catrijn Mattei⁶² (Nijmegen inv.116 f177). Dat is een jaar voor zijn eedaflegging. Moeder en kinderen lijken spoorloos verdwenen maar in 1681 wordt een teken zichtbaar (p31).

⁶⁰ Mist, Johannes Uyttenhage de ... Deel 4, 993 *NNBW*

⁶¹ J.H. Kernkamp. 1958. Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap, <https://www.dbnl.org/>.

⁶² 510 Retroacta van de Burgerlijke Stand Nijmegen (RBS) 1592 - 1835 [1.1 Nederduits Gereformeerde gemeente Nijmegen \(stad\)](#) Inv. 1166 f177

Links: Abraham Johannes Cuffeler / Kuffelaer (ca. 1637 – 1694) ets Johannes Willemsz / David van der Plas

Rechts: Trouwboek Grote Kerk 3 december 1673: Abraham Johannes Kuffelaer, weduwnaar, Advocaat voor den Hove van Hollandt, met Elisabeth Maes, beyde wonen alhier in den Hage. In de marge van het ondertrouwboek heeft (President) Schepen [Heyman] Beukelaer op 4 december een speciale dispensatie van het Hof van Holland aangetekend (zie onder).⁶³

Anderhalf jaar later, op 4 december 1673 trouwde Abraham Johan Kuffeler (met de aantekening: weduwnaar), met Elisabeth Maes, beide uit Den Haag. Op 1 december 1673 had het aanstaande bruidspaar een huwelijkscontract gesloten voor notaris Lambert Vijfhuizen. Het huwelijkscontract is medeondertekend door Johan Maes, oud-burgemeester van Den Haag en zijn echtgenote, Johanna van Weede, afkomstig uit Utrecht.⁶⁴ Behalve een 'eerlijcken uijtset' passend bij de kwaliteit van zijn dochter schonk Johan Maes haar het eigendom onder erfpacht van 'twee blocken thienden genaemt Den Engh(?) ende Lichtweerde(?) achter Outwijck bij Uijtreght geleghen, wesende erfpaght goed'.⁶⁵ De grond was in bezit van de vicarie (een 'vrome stichting') genaamd Vicaria St. Nicolai, geadmini- streerd in de St. Pieterskerk door Willem van Weede en zijn broer Quirijn van Weede. In het Notarieel Archief Den Haag zie je Abraham Kuffelaer daags na het huwelijk al weer aan de slag gaan om zijn geld te verdienen met Insinuaties, Procuraties, Attestaties en Protesten in opdracht van zijn cliënten. Maar het huwelijkscontract wekt de indruk dat het echtpaar Kuffelaer al meteen de weg naar Utrecht is ingeslagen.

De ouders van Elisabeth, Johan Maes (1625/1630-1680) en Johanna van Weede (...-1680) waren op 29 juni 1655 in ondertrouw gegaan in Utrecht, na proclamatie in 's-Gravenhage, woonplaats van de bruidegom.⁶⁶ Op 11 juli 1655 volgt de

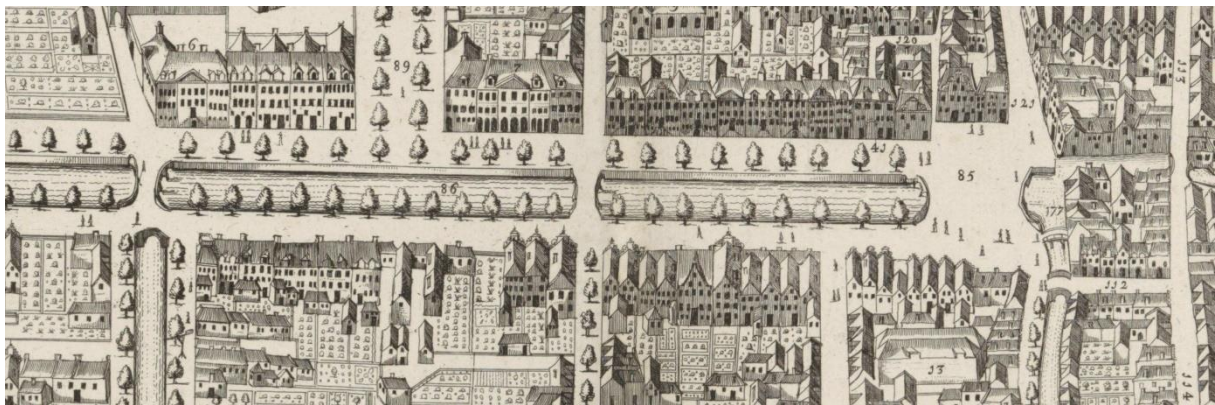
⁶³ HGA 0377-01 Inv.41 fol.13 3dec1673 Haags_Gemeentearchief_0377-01_41_1_van_4(31001700-vR).PDF

⁶⁴ HGA 0372-01 Inv.436 f 258 1dec1673. Het contract is [per abuis] niet opgenomen in de personenindexen van Johan Maes en Johanna van Weede, mede ondertekenaars, daardoor is het contract alleen via Abraham Kuffeler te vinden.

⁶⁵ In 1681 worden twee stukken grond in den Engh en Seugeweert openbaar verkocht. Het Utrechts Archief 34-4 Inventarisnummer: [U080a006](#) Akte 381-2 24-09-1681

⁶⁶ Het Utrechts Archief, archief 711, inventarisnummer 97, 29-06-1655, Utrecht NH trouwen 1641-1659, folio 535. Förling 1985:133 vermeldt alleen het jaar van het huwelijk.

aantekening van hun huwelijk in de Oude Kerk van Den Haag.⁶⁷ Hun eerste kind Elisabeth Maes werd op 17 augustus 1656 gedoopt in de Geerte-Catharijnekerk Utrecht, in Den Haag volgden uit dit huwelijk nog veertien kinderen (Fölting 1985:134). Maes was al vroeg Haags regent, in 1669-1670 was hij burgemeester, tot september 1672 tesorier en Colonel van de schutterij (Fölting 2015:133).⁶⁸ Johan Maes woonde aan de Prinsegracht maar hij was ook eigenaar (onder hypotheek) van het imposante hoekhuis op het Buitenhof (grenzend ten westen aan de gang van het Valckhuis van zijn hoogheid prins van Oranje), na 1683 bekend als Noyelleshuis en nu als de Vijverhof (Fölting 1985:133). Zijn dochter Elisabeth was dus 17 jaar oud bij haar huwelijk met Abraham, deze was ongeveer 36 jaar. Niet haar leeftijd zelf, maar het verschil in leeftijd tussen de echtgenoten kan vragen hebben opgeroepen.

Plattegrond van Den Haag (vijfde blad, ongekleurd, uitsnede Prinsegracht), Cornelis Elands, 1682 (Rijksprentenkabinet). In het midden loopt de Prinsegracht, rechts is de Grote Markt, aan de zuidzijde de afsluiting van de Paviljoensgracht. Op de linkeroever is de Lutherse kerk zichtbaar op de Lutherse Burgwal. Parallel links van de Paviljoensgracht loopt de Boekhorststraat uit op de Prinsegracht, niet ver van de hoek woonde Abraham Johan Kuffelaer, in huwelijk met Elisabeth Maes. Johan Maes woonde schuin aan de overkant, noord van de Prinsegracht in het midden, op de hoek van de Breestraat, nu de Korte Beestenmarkt (Van Gelder 1914/1915:98; Veldhuijzen 2006:229).

In Utrecht kregen Abraham Kuffelaer en Elisabeth Maes minstens zes kinderen: Elisabeth (04-12-1674 in de Buurkerk), Elisabeth (28-11-1675, Jacobikerk), Barbera (04-02-1677, Jacobikerk), Henrina (07-07-1678, Buurkerk), Johannes Christianus (20-10-1681, Jacobikerk) en Johanna (25-09-1682, Anthonigasthuis).⁶⁹ De doop van de enige zoon, Johannes Christianus in 1681 doet vermoeden dat Abraham Kuffelaer in 1666 én zijn vrouw Catrijn Mattei én zijn pas gedoopte zoontjes Johannes en Christiaen [een tweeling?] had verloren.

Het laatst vermelde adres van de ouders in Utrecht is de Ridderschapstraat in 1682.⁷⁰ In Utrecht deelden de kinderen Maes in 1681 in de nalatenschap van Quirijn van Weede, de vader van Johanna van Weede, daarbij kocht Abraham

⁶⁷ HGA 0377-01 Inv.36 f49 11jul1655

⁶⁸ Fölting 2015: 133-4 noemt bij Johan Maes niet zijn oudste dochter Elisabeth Maes. De oudst vermelde geboorte is een zoon Paulus op 4 nov 1657 in Den Haag.

⁶⁹ De namen van Abraham Kuffelaer en Elisabeth Maes worden zo vaak verschillend gespeld dat zoeken geen gegarandeerde opbrengst heeft.

⁷⁰ Het Utrechts Archief NL-UtHUA_0711_00_00007_000_000059.jpg. Toegang 711 Inv.7 p 111 25-09-1682

Kuffelaer een huis en erf aan de Nieuwegracht bij de Plompetoren uit de nalatenschap.⁷¹ In Den Haag lieten Abraham Kuffelaer en zijn vrouw Elisabeth Maes zich in 1683, na het overlijden van Johan Maes en Johanna van Weede in 1680, opnemen als rechthebbenden op de opbrengst uit erfenis van het pand Vijverhof.⁷²

Samengevat zien wij dat Abraham Johan Kuffelaer, door huwelijk verbonden met de oud-burgemeester Johan Maes, een verbinding legt tussen de burgemeesters-eigenaren van hofsteden in Voorburg (Stalpart van der Wiele, Pieter van Groenevelt en Jacob van der Houve) en zijn vriendschap met Spinoza. We kunnen niet iedereen vriend van Spinoza noemen, maar het duidt op mogelijke ondersteuners.

Precies op dit punt van mogelijke ondersteuners trok Colerus het gordijn definitief dicht. Dat tweede gordijn is de afwijzing door Colerus van het *Theologisch-Politiek Traktaat* in zijn geheel. Zo verzweg hij bewust de mogelijke ondersteuners van deze zijns inziens verderfelijke publicatie. Alle leden van de Haagse magistraat uit 1672 [ik neem nu aan dat leden van de Magistraat van 's-Gravenhage behoorden tot de Haagse bekenden/kennissen/vrienden van Spinoza] waren al overleden toen Colerus zijn donderpreek hield in de Lutherse Kerk op de Eerste Paasdag 1704.

Zo bezien hoeft er geen groep van Spinoza vrienden, aanhangers en ondersteuners in Den Haag te zijn geweest. Er waren wel individuele contacten zoals Christiaan Huygens die Spinoza in 1665 zag als incidentele compagnon en concurrent (Aldersey-Williams 2020:315), Hendrick van der Spijck, zijn huisbaas, van wie wij ons mogen afvragen of hij ooit het negatieve oordeel van zijn predikant Colerus over de gedachten van Spinoza zou kunnen volgen en Abraham Johannes Kuffelaer, die door zijn huwelijk met Elisabeth Maes een verbintenis legde tussen staatsgezinde burgemeesters in Den Haag en zijn aangetrouwde familieleden van het geslacht Van Weede in Utrecht.

Alleen door het nader onderzoeken van een reeks mogelijke contacten kan er een beeld ontstaan van patronen in Spinoza's door Colerus verzwegen 'Haagse vrienden'. Den Haag liep over van door het Hof van Holland toegelaten notarissen⁷³ en er waren constant te veel door het Hof van Holland toegelaten advocaten (Huijbregt e.a. 1996: 19). Het toezicht op hun administraties door de Magistraat van 's-Gravenhage schoot tekort, misschien ook als gevolg van de bestuurlijke kaalslag onder de zittende regenten van 1672. Daarom is het niet zeker of er nog ooit substantiële informatie gevonden kan worden.

Twee voorbeelden van onderzoek naar de omgeving van Abraham Kuffelaer

Een eerste voorbeeld is de aanstelling op 9 september 1672 van Mr. J. van Banchem als nieuwe baljuw en schout, gevolgd door de electie van de nieuwe Burgemeesters,

⁷¹ Het Utrechts Archief, 34-4 Notarissen in de stad Utrecht 1560-1905 Inventarisnummer: [U080a006](#), akte 300-

⁷² <https://www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/index/nt00353/f573f0c8-57df-102d-8b87-005056a23d00> Decreet Hof van Holland 1683-06-04 [Abraham Johan Kuffelaer, in huwelijk met Elisabeth Maes, dochter van wijlen burgemeester Johan Maes].

⁷³ HGA [0372-01 Notarieel archief Den Haag](#) (doorgaans zonder indexen, ontbrekende notarissen als gevolg van geschillen tussen Den Haag en Hof van Holland, zie Inleiding); HGA 0377-01 Doop-, trouw- en begraafboeken 's-Gravenhage, Scheveningen en Loosduinen (onvolledige grafboeken)

Schepenen, Vroedschappen, Pensionaris en thesaurier, op voordracht van den prince van Orangien, opgeschreven door zijn secretaris C(onstantijn) Huygens.⁷⁴

De nieuwe tesorier was Mr. Jacob van der Does, hij verving de zittende tesorier Johan Maes. Mr. Jacob van der Does droeg ten onrechte de Meester-titel. Hij had zijn studie in Leiden niet beëindigd (Fölting 1985:161).

Op 21 januari 1673 kwamen de burgemeesters weer bijeen. Tesorier Van der Does had 'geremonstreerd' dat hij op het Stadhuis zeer weinig geld in kas had zodat hij de betaling van interest had moeten uitstellen. Hij stelde voor om de 'laatst afgeganen heer tesorier Hr. Maes' te vragen om een financieel overzicht over het afgelopen jaar op te stellen. Er zouden nog andere fondsen of vorderingen moeten zijn. De burgemeesters besloten eenparig dat de heer Maes het overzicht van het jaar 1672 binnen de tijd van een maand moest opleveren en dat hij hiervan in kennis gesteld zou worden. Vervolgens besloten de burgemeesters dat pensionaris Nicolaas van der Houck de aanzegging zou doen, waarbij de opleverdatum werd vastgesteld op uiterlijk 28 januari [dus binnen een week].⁷⁵

Duidelijk is dat de nieuwe magistraat heeft ervaren dat je een tesorier niet op zo'n korte termijn kunt wegsturen en verwachten dat de afrekening vanzelf opgeleverd wordt. Duidelijk is ook dat men de vervangen tesorier Maes onder druk zette.

Een tweede voorbeeld. Bijna een jaar later staat er een opvallende Nota van Heyman Beuckelaer in de marge van het ondertrouwboek van de Grote Kerk van 3 december 1673 (zie boven) én van de Kloosterkerk (zie onder), bij de ondertrouw van Abraham Kuffelaer en Elisabeth Maes:

N.a : Dat op Speciale Dispensatie van de heeren staeten van Hollant en Westfriesland in dato den iijij December het tweede en het derde gebot is gegaen inde groote kerck op denselven 4 december 1673 ten selven daeghe oock getrouwt ten overstaen van den President scheepen Beuckelaer (Grote Kerk) ⁷⁶

N.a : Dat op Speciale dispensatie van de heeren staten van hollandt in dato den 4 December 1673 het tweede en het derde geboten is vergeven inde Groote Kerck op denselven IV December 1673 den selven daege oock getrouwt ten overstaen van Heer president Scheepen Beuckelaer (Kloosterkerk)⁷⁷

Heyman de Beuckelaer was commies ter griffie (ambtenaar op de secretarie) bij het Hof van Holland (van Reine 2013: 96, Noot 25: Van Gelder 1937: 79, Fölting 1985: 152). Hij was een bekende Orangist die op 20 augustus 1672 getuige was van de moord op de gebroeders Cornelis en Johan de Witt voor zijn herberg op de Plaats. Hij werd beloond met een functie als schepenen in het ambachtsbestuur.

⁷⁴ HGA 0350-01 inv.9 f27/28 09sep1672

⁷⁵ HGA 0350-01 inv.9 f34v 21jan1673

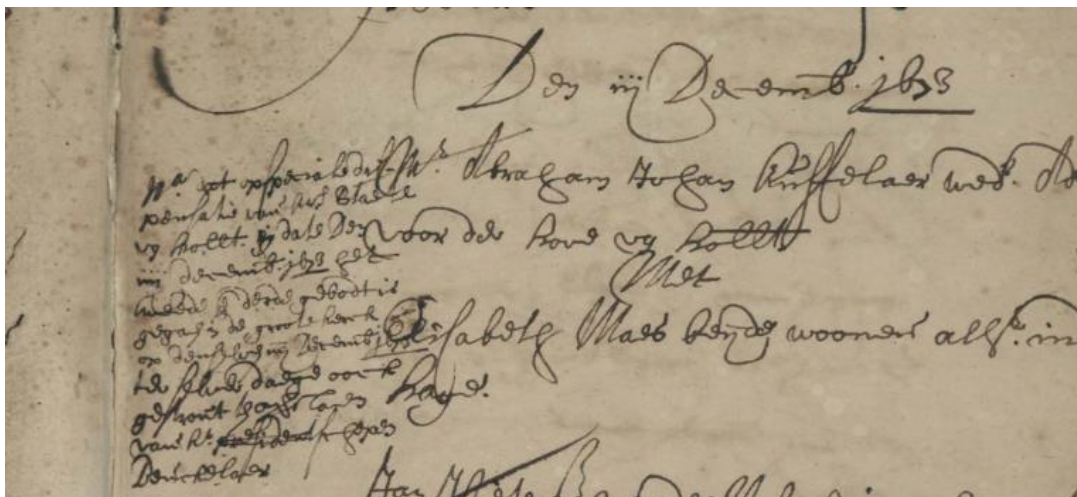
⁷⁶ HGA 0377-01 inv.41 fol.13 03dec1673

⁷⁷ HGA 0377-01 inv.191 fol.17/18 03dec1673

Trouwboek Kloosterkerk 3 december 1673: Abraham Johannes Kuffelaer, weduwnaar, Advocaat voor den Hove van Hollandt, met Elisabeth Maes beyde woonen alhier in den Hage. In de marge van het ondertrouwboek heeft (President) Schepen Beukelaer op 4 december een speciale dispensatie van het Hof van Holland aangetekend.

De aantekening van Heyman de Beuckelaer bedoelt aan te geven dat de tweede en derde aankondiging van de 'geboden' tussen ondertrouw en huwelijk zijn overgeslagen en dat de Heren Staten van Holland en Westfriesland daarvoor speciale dispensatie hebben verleend. Anders gezegd: het huwelijk is gesloten zonder de voorafgaande wettelijk voorgeschreven publieke aankondiging.

Archief van Schepenen gecommiteerd tot de huwelijkszaken. Ondertrouwboek 4 december 1673.⁷⁸ Abraham Johan Kuffelaer wed.nr. Met Elisabeth Maes, beyde

⁷⁸ HGA 0351-01, inv.751 f.8 04dec1673. Ondertrouwboek, 1673 sep 10 - 1680 feb

woonende alhier in Den Hage. Met aantekening van de Schepenen over de verleende Dispensatie van het Hof van Holland.

Eenzelfde aantekening is geplaatst in het Ondertrouwboek van de Schepenen. Als gevolg van deze dubbele aantekening kan niet worden vastgesteld of Abraham Kuffelaer nu in de Grote Kerk dan wel in de Kloosterkerk op 3 december 1673 in ondertrouw ging en de volgende dag trouwde met Elisabeth Maes. Vermoedelijk in de Grote Kerk, binnen de jurisdictie van de Magistraat van 's-Gravenhage. De Kloosterkerk in het Hofkwartier was eigendom van de Staten van Holland en Westfriesland. Jacob van der Houven (burgemeester tot september 1672) was er kerkmeester.

President Scheepen Heyman Beuckelaer had rechtens niets te zoeken in de Kloosterkerk. Zijn boodschap lijkt effectief: Abraham Johannes Kuffelaer had na 1673 niets te verwachten van de nieuwe Haagse magistraat (achterban Grote Kerk) en ook niet van het Hof van Holland (achterban Kloosterkerk). Een carrière als regent in Den Haag kon hij wel vergeten. Binnen een jaar na zijn huwelijk was advocaat Kuffelaer met zijn vrouw naar Utrecht vertrokken. Uiteindelijk lijkt de aantekening van Beuckelaer een verholde afrekening met Kuffelaer's schoonvader, de 'laatst afgenganen heer tresorier Hr. Maas', via zijn dochter Elisabeth Maes.

De familie Van Weede in Utrecht – George Johan van Weede en Everard van Weede

Johanna van Weede, de echtgenote van Johan Maes, was de enige dochter van Quirijn van Weede (1602-1681), haar jongere broer heette Cornelis. Zij behoorden tot het Utrechtse geslacht Van Weede. Haar grootvader was Cornelis Bartolomeus van Weede (...-1602), hij was *cameraer* [lid van het stadsbestuur, belast met het beheer en administratie van de stedelijke financiën]. Zoon Quirijn was *doctor medicinalis* in Utrecht, zijn broer heette Willem [beide zijn genoemd in het huwelijkscontract van Abraham Kuffelaer en Elisabeth van Weede].⁷⁹

George Johan van Weede van Walenburg (1627-1696) moet in Den Haag van 1673 geassocieerd zijn geweest met het beeld van een dappere militair die in verschillende oorlogen vocht voor zijn vaderland. 'van Walenburg' had hij toegevoegd in 1662 toen hij de ridderhofstad Valenborch in Neerlangbroek had gekocht⁸⁰. Hij was een neef van Johan van Weede (1584-1658), burgemeester van Utrecht⁸¹ en getrouwd in 1657 met Johanna van Lennep Bouillon.

⁷⁹ <https://www.huizenaanhetjanskerkhof.nl/stamboom/van-weede/>

⁸⁰ Het Utrechts Archief. Archief 34-4 Notarissen in de stad Utrecht 1560-1905. Inventarisnummer: [U036a016](#) 07-05-1662 akte 30

⁸¹ Het Utrechts Archief. Archief 201 Familie Van Weede. 2.1.5. V. Mr. Johan van Weede, 1584-1658 ; <https://www.huizenaanhetjanskerkhof.nl/stamboom/van-weede/>

Tocht naar Chatham 1667
Fotografie door Stephan Vroom

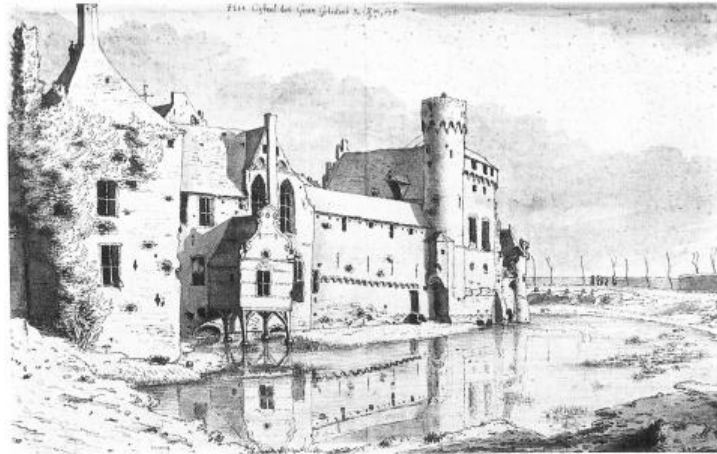
Marinier of Zeesoldaat van het Regiment de Marine, 1667, Republiek der Verenigde Nederlanden (op de achtergrond: schilderij door Arnold de Lange). <http://www.equipagededelft.nl/>.⁸²

George Johan was kolonel in het Staatse leger, als "Eerste Collonel van de Regimenten Scheepssoldaten [Korps Mariniers]"⁸³ was hij aanvoerder van één van de twee regimenten mariniers, daarnaast was hij sinds 1662 commandeur van de vestingstad Grave. Hij bracht de verdediging van de stad op orde. Op last van de Staten-Generaal moest hij in 1672 Grave verlaten om 's-Hertogenbosch te versterken. Hij protesteerde heftig tegen dit besluit (de stad Grave was uitstekend verdedigbaar) maar verliet uiteindelijk Grave op 1 juli 1672 (Laguetta 1974:548). De Fransen namen de gefortificeerde stad dankbaar over en in 1673 bracht Markies de Chamilly Grave op oorlogssterkte. Van juli tot september 1674 zouden Willem III en luitenant-generaal Carel Rabenhaupt Grave terugveroveren in een bloedig Beleg van Grave van 95 dagen. De val van Grave ging ten koste van 15.000 a 16.000 doden, gewonden en overlopers aan Staatse zijde. De Fransen telden 1554 doden en 1017 gewonden. De burgerdoden en gewonden zijn niet geteld.⁸⁴ Eind 1674 keerde George Johan van Weede van Walenburg terug naar Grave als gouverneur en ontving velerlei onderscheidingen. Maastricht was de tweede stad waarin de Fransen zich hadden teruggetrokken, het Beleg van Maastricht zou pas in 1676 aanvagen en mislukken.

⁸² [Niet nagegaan of George Johan van Weede ook met Michiel de Ruijter naar Chatham is geweest].

⁸³ https://nl.wikipedia.org/wiki/Commandant_van_het_Korps_Mariniers

⁸⁴ <https://www.militairespectator.nl/sites/default/files/bestanden/uitgaven/1918/1974/1974-0547-01-0157.PDF>

Links: Kasteel Walenburg, Neerlangbroek. In 1662 gekocht door George Johan van Weede. Rijksmonument 510848.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Walenburg_juni_1987.JPG.

Rechts: Kasteel Grave. Zicht vanuit Noordwest (kasteel afgebroken na 1674)

<https://www.arenalokaal.nl/arena/specials/kunst-en-cultuur/exposities/ontdek-de-bijzondere-geschiedenis-van-het-kasteel-van-grave>

Everard van Weede van Dijkveld (1626-1702) was de jongere broer van Colonel George Johan van Weede van Walenburg en was gehuwd met Johanna de la Chambre. Hij liet zich ook wel Van Dijkveld liet noemen.

Everard van Weede van Dijkveld (1626-1702), Jacob Houbraken, naar Aert Schouman, 1749 - 1759

‘Hij [Everard van Weede van Dijkveld] tekende namens de Staten-Generaal het bevel aan het Unieleger om zich terug te trekken op de vesting

2021. Spinoza’s verzwegen Haagse vrienden in Voorburg. Spinoza in Voorburg 2/4. Versie StadsOase Spinozahof 210922

Holland, aldus eigen gewest prijsgevend aan de vijand. Anderzijds keerde hij tijdens de Franse bezetting, in tegenstelling tot vele edelen, geëligeerden en andere regenten, naar Utrecht terug, hoewel hij de eed van trouw aan het Franse bewind niet aflegde. Tijdens de grootscheepse zuivering na de herovering van het Sticht verloor hij wél zijn positie in het eerste lid der Utrechtse Statenvergadering, maar dit betekende geen breuk in zijn politieke loopbaan. Na op 12 november 1673, daags voor het vertrek der Fransen, te zijn afgevaardigd om met een deputatie namens Utrecht het stadhouderschap aan te bieden aan Willem III, die met zijn leger voor Bonn lag, werd hij nog vóór het gewest in het keurslijf van het regeringsreglement werd gewrongen, benoemd in de Raad van State'.⁸⁵

Het geslacht Van Weede was historisch verbonden met de familie Van Oldebarnevelt, Johan's moeder heette Deliana van Weede.⁸⁶ In Hoogland (bij Amersfoort) was Johan van Oldebarnevelt eigenaar van het landgoed *Luttike Weede* geweest. In 1684 werd Everard bezitter van het landgoed *Luttike Weede* en noemde zich Everard van Weede van Dijkveld van Rateles en Luttike Weede.⁸⁷ ⁸⁸ Het kasteel *Lutteke Weede* stond 1 km buiten Amersfoort, rechts van de weg naar Bunschoten.⁸⁹ Van Weede Dijkveld werd de Staatse extra-ordinaris envoyé in Brussel van 1676 tot 1678 en gedeputeerde te velde o.a. bij het beleg van Maastricht in 1676, hij rapporteerde aan de Staten-Generaal van Holland en onderhield uitstekende relaties met prins Willem III (Nimwegen: 2006:311,325-6).

Stel dat ik in juni 1673 (in oorlogstijd) interessante militaire verhalen zou willen horen, dan zou Abraham Kuffelaer de aangewezen persoon zijn om een gesprek te regelen met Colonel George Johan van Weede, hij was commandeur van de vestingstad Grave en had de stad in juni 1672 moeten verlaten in opdracht van de Staten-Generaal. Hij kende Willem III persoonlijk en het beleg van Grave was nog niet begonnen.

Stel dat ik in juni 1673 (in oorlogstijd) een paspoort nodig had om de Staatse linies bij Fort Wierickerschans, Bodegraven te passeren op weg naar Utrecht dat in Franse handen was, dan zou Abraham Kuffelaer de aangewezen persoon zijn om bemiddeling te vragen van politicus Everard van Weede.⁹⁰

⁸⁵ P.H.D. Leupen e.a.(red.), Nederlandse historische bronnen 9. *Nederlands Historisch Genootschap*, Den Haag 1991. https://www.dbnl.org/tekst/_ned017199101_01/_ned017199101_01.pdf

⁸⁶ <https://www.genealogieonline.nl/stamboom-lokhorst/I7916.php>

⁸⁷ <https://historischekringhoogland.nl/2009-2-2.html>

⁸⁸ 2.1.7. VII. Everard van Weede, 1626-1702, heer van Dijkveld en Rateles 1685, van Lutteke Weede 1684, zoon van het onder V genoemde echtpaar, tr. 1651 Jacoba de la Chambre, st. 1654

⁸⁹ https://nl.wikipedia.org/wiki/Johan_van_Oldenbarnevelt#cite_ref-18

⁹⁰ 'Twee weken later heeft Spinoza een paspoort van de Prins van Condé in handen (en vermoedelijk ook een van de Prins van Oranje)' (Gootjes 2019:26)

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

- Hugh Aldersey-Williams. 2020. *Een eeuw van licht. Het leven van Christiaan Huygens*. Amsterdam: Thomas Rap
- J.S. Bach. 1731. *BWV 36 Schwingt freudig euch empor*
https://www.eduardvanhengel.nl/werken/BWV_36;
<https://www.youtube.com/watch?v=nCwXIEcnXKIJ>.
- Fabian van Boheemen en Ruud Bosscher. 2019. *Een dorp dat geen gelijk en kent*. Historisch Voorburg Jaargang 25 2019 nummer 1.
- Johannes Colerus. 1705. *Korte dog waaragtige Levens-beschrijving van Benedictus de Spinoza*. <https://spinozakringlier.weebly.com/colerus-biografie-van-spinoza.html>
- H.P. Fölting. 1985. *De vroedschap van Den Haag 1572-1795*. Pijnacker: Dutch Efficiency Bureau
- Dr. H.E. van Gelder. 1914/15 Haagsche Kohieren (1674). *Jaarboek Die Haghe 1914/15*
- Dr. H.E. van Gelder. 1937. Schutterij en Magistraat in 1672. *JB Die Haghe 1937*
- Albert Gootjes. 2019. Tussen vriendschap en vijandschap: Spinoza en de Cartesianen in Utrecht. In: *Spinoza en zijn kring. Een balans van veertig jaar onderzoek*. Rijnsburg, Uitgeverij Spinozahuis, p. 19-30
- Wim Goris. 2019. *The grave of Benedictus de Spinoza, Nieuwe Kerk, 's-Gravenhage*. <http://blogimages.seniorennet.be/bds/attach/162498.pdf>
- Wim Goris. 2020. Een plaats voor Spinoza's *ultimi barbarorum*.
<http://blogimages.seniorennet.be/bds/attach/163996.pdf>
- Wim Goris. 2021. *Spinoza voorziet in zijn levensonderhoud. Spinoza in Voorburg 1 / 4* (nog niet uitgegeven)
- Mr. H. Hardenberg. 1964. *Het Burgerweeshuis te 's-Gravenhage 1564-1964*. Den Haag: N.V. De Zuid-Hollandse Boek en Handelsdrukkerij.
Historische Vereniging Voorburg, <https://www.historischeverenigingvoorburg.nl>
- R. Huijbregt, S. Scheffers, J. Scheffers-Hofman. 1996. *Album Advocatorum: de advocaten van het Hof van Holland, 1560-1811*. Den Haag
- Anne Jacobs. 2013. Hoeven aan de Broeksloot. *Historisch Voorburg, Jaargang 19, 2013*, p 156,160
- N. Jansen. 2010. Maria van Oosterwijck <https://mariavanoosterwijck.nl/deel-1-biografie/een-jonge-schilderes-voorburg-en-leiden>
- Victor Kal. 2020. *De list van Spinoza. De grote gelijkshakeling*. Amsterdam: Prometheus
- Dr. J.H. Kernkamp. 1958. Brieven uit de correspondentie van Pieter de la Court en zijn verwanten (1667-1683) In: [Bijdragen en Mededelingen van het Historisch Genootschap. Deel 72](#) (1958)
https://www.dbnl.org/tekst/_bij005195701_01/_bij005195701_01_0004.php
- W.N.A. Klever. 1986. *Spinoza. Verhandeling over de verbetering van het verstand*. Baarn: Ambo
- Henri Krop. 2018. *Door Spinoza gegrepen. Abraham Johannes Cuffelers pleidooi voor het vrije denken*. Mededelingen vanwege het Spinozahuis 114. Rijnsburg: Uitgeverij Spinozahuis
- Henri Krop. 2019. *Spinoza en zijn kring. Een balans van veertig jaar onderzoek*. Rijnsburg: Uitgeverij Spinozahuis

- F.K. Laarman. 2003. *Het Noord-Nederlands familieportret in de eerste helft van de zeventiende eeuw. Beeldtraditie en betekenis*. Amsterdam: Amsterdam Univ. Press
- J.A.Ph. Laguette. 1974. Beleg en herovering van Grave in 1674. *Militaire Spectator* 1974 p. 547-556
<https://www.militairespectator.nl/sites/default/files/bestanden/uitgaven/1918/1974/1>
- Kees van der Leer. 2016. *Spraakmakende personen in Voorburgse prentkunst. Uit de collectie van Gerard Duijvestein*. Voorburg
- Kees van der Leer. 2018. *De Vliet langs Leidschendam en Voorburg*. Historisch Voorburg Jaargang 2018 nummer 1-2
- K.O. Meinsma. 1896. *Spinoza en zijn kring. Historisch-kritische studiën over Hollandsche vrijgeesten*. Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage
- Steven Nadler. 2001. *Spinoza*. Amsterdam/Antwerpen: Uitgeverij Atlas – Olaf van Nimwegen. 2005. Het Staatse leger en de militaire revolutie van de vroegmoderne tijd. *Mars et Historia*. p.494-518
<https://www.marsethistoria.nl/images/nimwegen.pdf>.
- Gerrit van Oosterom. 2015. *Gronden van vermaak. Een reconstructie van de ontwikkeling van buitenplaatscultuur en het buitenplaatslandschap langs de Oude Rijn tussen Leiden en Utrecht (1600-1900)*. xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx
- Ronald Prud'homme van Reine. 2013. *Moordenaars van Jan de Wit. De zwartste bladzijde van de Gouwen eeuw*. Utrecht: Uitgeverij de Arbeiderspers.
- Josje Schnitzeler. 2011. *Status op z'n Hollands: De bewoners van het Lange Voorhout en hun buitenplaatsen en tuinen tussen 1650 en 1750*. Bijlage 1. *De bewoners en eigenaren van het Lange Voorhout tussen 1650 en 1750 en hun zomerverblijven*.
- Kees Schuyt. 2017. *Spinoza en de vreugde van het inzicht*. Amsterdam: Uitgeverij Balans
- J. Smit. 1947. Inventaris van het archief van de Financie van Holland, (1515) 1572-1806 (1830), *Nationaal Archief Den Haag* 3.01.29, p45
- Spinoza. 1997. *Theologisch-Politiek Traktaat*. Vertaald en ingeleid door F. Akkerman. Amsterdam: Wereldbibliotheek.
- Spinoza. 2012. *Ethica*. Vertaald en ingeleid door Henri Krop. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker
- Guido van Suchtelen (1977) *Spinoza's sterfhuis aan de Paviljoensgracht. Levensbericht van een Haags monument 1646-1977*. Den Haag: J.N. Voorhoeve.
- S.E. Veldhuijzen. 2006. Ed. Kees Stal. *Den Haag. Straten en hun namen*. Zwolle: Waanders Uitgeverij
- Stan Verdult: <https://bdespinoza.blogspot.com/2018/09/abraham-johannes-cuffeler-ca-1637-1694.html>
 bdespinoza.blogspot191009.http://blogimages.seniorennet.be/bds/attach/162498.pdf
- A.W. de Vink. 1903. Voorburgsche buitenplaatsen. *Jaarboek Die Haghe 1903*
- C.H. Voorhoeve. 1974. *Lusthoven en oude huizen langs de Vliet*. Den Haag: J.N. Voorhoeve
- C.H. Voorhoeve. 1979. Waar woonde Spinoza in Voorburg? *Regionaal-historisch Tijdschrift, 11^e jaargang, no. 5*
- Arthur Wetsteijn. 2012. *Commercial Republicanism in the Dutch Golden Age. The Political Thought of Johan & Pieter de la Court*. Leiden/Boston: Brill
- Thera Wijsenbeek-Olthuis (red.). 1998. *Het Lange Voorhout. Monumenten Mensen en Macht*. Zwolle: Waanders Uitgeverij